

Democratie in beweging

Onderzoek naar de participatieve democratie in Amsterdam

Door: Yvette Jeuken, Bart Cosijn en Mariska de Zeeuw

November 2017

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1 Methodische verantwoording	5
Hoofdstuk 2 Democratie in beweging.....	8
2.1 Participatieve democratie en participatie	8
2.2 Perspectief van de burger	11
2.3 Het begrip Politiek.....	12
Hoofdstuk 3 Casestudies	15
3.1 Op de Stip	15
3.2 Mooi Wildeman.....	16
3.3 Stichting Buurtorganisatie 1018	18
3.4 Huygens Medialab.....	19
3.5 Vragenvuur	20
3.6 Amsterdam Fossielvrij	22
3.7 Dialoog in Actie.....	23
3.8 Stadsdorp Zuid.....	24
3.9 Huurdersvereniging Van der Pekbuurt.....	25
3.10 Hart voor de K-buurt	27
3.11 Bevindingen casestudies	29
Hoofdstuk 4 Bevindingen gespreksrondes	32
4.1 Eerste bijeenkomst: ervaringen delen en bouwen aan een netwerk.....	32
4.2 Tweede bijeenkomst: praktische handvaten voor versterking participatieve democratie	33
Hoofdstuk 5 Reflectie en aanbevelingen.....	39
Hoofdstuk 6 Tot slot	44
Colofon	46
Bijlagen.....	47

Inleiding

De Amsterdamse stad en de stadsdelen kennen een rijke traditie van politieke participatie en burgerinitiatieven waarmee veel kennis en ervaring op is gedaan. Deze initiatieven hebben zich ontwikkeld binnen de gegeven bestuurlijke context, als reactie daarop, of los daarvan. In deze rapportage laten wij aan de hand van een reeks casestudies zien wat die ervaringskennis is, waar het schuurt, moeilijk wordt, en waar belangen botsen. Ook werpen we licht op positieve ervaringen en nieuwe inzichten die zijn opgedaan met participatieve democratie. Het rapport sluit af met aanbevelingen hoe de democratie (het samenspel tussen participatieve en representatieve democratie) in Amsterdam kan worden versterkt.

De aanleiding voor dit onderzoek is de bestuursopdracht versterking participatieve democratie, tegen de achtergrond van een nieuw bestuurlijk stelsel, waar de gemeenteraad toe besloten heeft in het voorjaar van 2017. De wijzigingen in het bestuurlijk stelsel, die in maart 2018 ingaan, bouwen voort op de eerdere wijziging die in 2014 is doorgevoerd. Het nieuwe voorstel heeft op veel weerstand kunnen rekenen. De meest gehoorde kritiek is dat de lokale democratie op stadsdeelniveau ingeperkt wordt, en dat de besluitvorming nog verder gecentraliseerd wordt dan bij de wijzigingen die in 2013 zijn ingezet. Het doel van deze rapportage is niet om kritisch te reflecteren op het nieuwe bestuurlijk stelsel, maar om de veerkracht van Amsterdamse initiatieven inzichtelijk te maken en de opgedane kennis en ervaringen te delen. Immers, de ervaring leert dat participatie en invloed uitoefenen op politieke besluitvorming in veel gevallen langere tradities kent dan het bestuurlijk stelsel zelf: *'focus op wat er zich in de haarrvaten van de buurten afspeelt. Deze vorm van participatie gaat immers altijd door, ongeacht welke vorm van bestuur er is'*.¹

Om die reden richten we ons in dit rapport op bestaande initiatieven. Vragen die we hierbij stellen luiden als volgt: Wat beogen de initiatiefnemers? Waar lopen zij tegenaan? Wat hebben zij nodig hebben om hun doelen (beter) te bereiken? Daarnaast kijken we naar de vraag hoe de kennis die er al is kan worden bestendig en overdraagbaar gemaakt kan worden. Op die manier kunnen nieuwe initiatieven voortbouwen op bestaande kennis in plaats van het wiel opnieuw uit te moeten vinden.

Dit onderzoek is verricht in opdracht van wethouder Choho (Duurzaamheid, Openbare Ruimte en Groen, Dienstverlening, Bestuurlijk stelsel, ICT en Artis).² In het kader van het onderzoek zijn tien initiatieven op het gebied van participatieve democratie onderzocht. Naast de interviews zullen er twee bijeenkomsten met rondetafelgesprekken plaatsvinden waar Amsterdammers op basis van open uitnodiging³ aan deel kunnen nemen.

Parallel aan dit onderzoek verricht het College van B&W een aantal activiteiten binnen de eigen organisatie, waaronder verslaglegging van de bijeenkomsten, een quick scan van methoden en tools die de gemeente zelf inzet om participatie te versterken. Ook is de gemeente bezig om een participatie toolbox te ontwikkelen en een interne leerlijn op te zetten.

¹ Opmerking van een deelnemer tijdens de eerste bijeenkomst Platform Participatie 19 september 2017, het Sieraad te Amsterdam.

² Zie: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/bestuurscommissies/ontw-best-2018/>

³ Dat wil zeggen dat de bijeenkomst publiekelijk zal worden aangekondigd en dat iedereen zich via een openbare website kan inschrijven.

Deze rapportage is als bijlage opgenomen in het 'versterkingsvoorstel participatieve democratie' dat door het college van B&W wordt opgesteld. Het versterkingsvoorstel vormt een aanvulling op de wijziging van het bestuurlijk stelsel.

Hoofdstuk 1 start met een korte methodische verantwoording. In hoofdstuk 2 volgt een toelichting op de begrippen participatie en participatieve democratie. Hoofdstuk 3 bevat samenvattingen van de interviews met initiatiefnemers. Deze samenvattingen worden afgesloten met een korte reflectie op ieder initiatief. Het hoofdstuk eindigt met een beknopte analyse. In hoofdstuk 4 worden de bevindingen van de rondetafelgesprekken uiteengezet. Daarna volgt in hoofdstuk 5 een algemene analyse van de uitkomsten van ons onderzoek met daaraan gekoppeld de aanbevelingen. Hoofdstuk 6 sluit de rapportage af met een conclusie.

Hoofdstuk 1 Methodische verantwoording

In het kader van deze opdracht zijn tien door bewoners geïnitieerde initiatieven onderzocht. Dit onderzoek, wat exploratief van aard is, richtte zich op het in kaart brengen van de ervaringen van bewoners met participatie in Amsterdam, en hoe deze kennis en ervaring kan worden ingezet om de participatieve democratie te versterken. Om zicht te krijgen op die ervaringen stonden de volgende vragen in het onderzoeksformat centraal:

- Met welke intentie is het initiatief opgestart?
- Hoe kan het initiatief getypeerd worden; welke vorm van participatie karakteriseert het initiatief?
- Zijn de doelen bereikt? Waarom wel / niet?
- Hoe worden de onderlinge verhoudingen tussen overheid en bewoner(-s) gekarakteriseerd; wat gaat er goed en waar gaat het mis?
- Wat we kunnen leren?

Bij de selectie van deze initiatieven is rekening gehouden met de volgende criteria: representativiteit, geografische spreiding, diversiteit (doelgroep), type initiatief, organisatiecultuur, mate van succes, omvang en scope.

Het is belangrijk om hierbij de aantekening te maken dat de tien geselecteerde initiatieven geen volledige dekking geven aan de diversiteit en veelzijdigheid van initiatieven die er in de stad bestaan. Daarnaast is in de opdrachtformulering afgesproken om *initiatieven* te onderzoeken. Daarmee vallen andere vormen van inspraak en participatie buiten beschouwing, zoals bijvoorbeeld individuele of los georganiseerde activiteiten. Ook ervaringen met formele procedures (inspraakmogelijkheden bij raadsvergaderingen, petities e.d.) en door de gemeente georganiseerde initiatieven (de Stem van West, budgetparticipatie e.d.) vallen buiten de scope van dit onderzoek.

In overleg met de gemeente is tot een selectie van de volgende tien initiatieven gekomen⁴:

- Op de Stip (Oost)
- Mooi Wildeman (Nieuw-West)
- Stichting Bewonersorganisatie 1018 (Centrum Oost)
- Huygens Medialab (West)
- Vragenvuur (stadsbreed)
- Amsterdam Fossielvrij (stadsbreed)
- Dialoog in Actie (Zuid, Oost en Zuidoost)
- K-buurt (Zuidoost)
- Stadsdorp Zuid (Zuid)
- Huurdersvereniging Van der Pekbuurt (Noord)

Per initiatief werd een initiatiefnemer uitgenodigd voor een diepte-interview. Meerdere interviews per initiatief waren niet mogelijk binnen de gegeven opdracht. Deze interviews zijn tussen juli en september 2017 afgenomen. Als onderdeel van de casestudies is er ook aanvullend deskresearch gedaan.

⁴ Een aantal voorgestelde cases is afgefallen, waaronder New Urban Collective (Zuidoost). NUC kon helaas niet meedoen wegens tijdgebrek.

Alle interviews zijn afgenomen aan de hand van een vooropgezette vragenlijst (zie bijlage II). De gesprekken werden op basis van deze vragen semigestructureerd afgenomen, d.w.z. dat de onderzoekers de volgorde van de vragen naar eigen inzicht konden aanpassen, herformuleren en aanvullen zolang de algemene strekking van het onderzoeksformat hetzelfde bleef. De uitkomsten van de interviews werden vervolgens verwerkt in een gedetailleerd verslag. De samenvattingen in hoofdstuk 3 zijn op basis van deze verslagen geschreven.⁵ De analyse van de uitkomsten is uitgevoerd op basis van de onderzoeksvragen en het conceptuele raamwerk.

Ter aanvulling op de casestudies zijn twee bijeenkomsten met rondetafelgesprekken georganiseerd waar bewoners op basis van open uitnodiging aan konden deelnemen. Net als bij de casestudies stond in de opzet van deze bijeenkomsten het in kaart brengen van de ervaringen van bewoners met participatie in Amsterdam centraal, en werd er gekeken hoe deze kennis en ervaring kan worden ingezet om de participatieve democratie te versterken.

De eerste bijeenkomst vond plaats op 19 september 2017 in Het Sieraad in Amsterdam West. Ongeveer 70 Amsterdammers, afkomstig uit de verschillende stadsdelen, namen deel aan de bijeenkomst.

Tijdens de bijeenkomst werden deelnemers gevraagd om over een tweetal vragen met elkaar in gesprek te gaan. Daarbij werden deelnemers door een facilitator ondersteund om hun ervaringskennis en inzichten met participatieve processen te delen. In de eerste ronde werd de deelnemers gevraagd in gesprek te gaan over de vraag: *Wat is er nodig om de participatieve democratie te versterken?* In de tweede ronde stond de vraag centraal: *Wat is er nodig om het kennisnetwerk rondom participatieve democratie te versterken?* Aan het eind deelden alle groepen hun belangrijkste bevindingen tijdens een plenair gesprek.

Bij iedere gespreksronde lag er een onderlegger op tafel waarop iedere groep de belangrijkste antwoorden kon notuleren (zie bijlage III). Vanuit de gemeente is een verslag van de bijeenkomst opgesteld dat met alle deelnemers is gedeeld.⁶

De tweede bijeenkomst vond plaats op maandag 13 november in Podium Mozaïek te Amsterdam West en werd door ongeveer 55 deelnemers bezocht. Het verzoek van de gemeente was om de gesprekken zo op te zetten dat ze voortbouwen op de uitkomsten van de eerste bijeenkomst. De gemeente was hierbij nadrukkelijk op zoek naar praktische ideeën om de participatieve democratie te versterken. De volgende thema's zijn geselecteerd:

- Communicatie
- Kennisdeling
- Hoe gaan we met elkaar om?
- Verwachtingen
- Toegankelijkheid
- Brainstormtafel (vrij thema)

Deelnemers konden zich op een thema inschrijven en ieder thema werd apart aan een ronde tafel besproken met een facilitator. De deelnemers die aan de brainstormtafel aanschoven kozen zelf een thema waar zij over wilden praten.

⁵ Naast de verslaglegging in het kader van het onderzoek is er per initiatief ook een projectoverzicht opgesteld (zie bijlage I). Deze projectoverzichten vormen input voor de participatie toolbox die door de gemeente zal worden ontwikkeld.

⁶ Het 'Verslagen Platform Participatie' is te downloaden van de website van de Gemeente: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/burgerparticipatie/verslagen/>

De instructie van de facilitator was om met de groep het thema eerst te verkennen. Welke uitdaging wil de groep bespreken en welke oplossingen horen daarbij. In het tweede deel van de groepsessie werd de deelnemers gevraagd een short list te maken van uitdagingen en de daarbij behorende oplossingen. Ook werd de deelnemers uitgedaagd hierbij te specificeren hoe deze oplossing er praktisch uit zou moeten zien. Dit om tegemoet te komen aan het verzoek van de gemeente om voorstellen te ontvangen op praktisch uitvoerend niveau.

De thema's waren breed ingestoken, waardoor de groep de vrijheid had om zelf verder invulling te geven aan het onderwerp. De facilitators kregen per onderwerp een aantal onderzoeksvragen mee die zij op eigen inzicht in konden zetten. Op iedere tafel lag een onderlegger die door de deelnemers werd ingevuld. De ondersteunende vragen en de onderlegger zijn terug te vinden in bijlage IV. Door de gemeente is een verslag van de avond opgesteld.

In het kader van dit onderzoek hebben wij een korte weergave van de belangrijkste bevindingen van de rondetafelgesprekken toegevoegd aan hoofdstuk 4. De ingevulde tafelleggers en aanvullende notities zijn hiervoor gebruikt. Daarnaast hebben we de ingevulde tafelleggers gecodeerd en gethematiseerd. Deze hebben we vervolgens naast de uitkomsten van de casestudies gelegd. Op basis daarvan kwamen zes thema's naar voren die we hebben geclusterd. Deze thema's worden in hoofdstuk 5 beschreven en aangevuld met een aantal aanbevelingen per thema.

Voordat we ingaan op de initiatieven en de uitkomsten van de rondetafelgesprekken lichten we in het volgende hoofdstuk eerst een aantal begrippen toe die helder maken vanuit welke context dit onderzoek is geschreven. De interviews en rondetafelgesprekken worden respectievelijk in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 uiteengezet.

Hoofdstuk 2 Democratie in beweging

Democratie is geen statisch begrip maar continue in beweging. Zowel de formele als informele regels van het spel als de mate waarin de overheid ingrijpt op de samenleving, of zich juist terugtrekt, wordt beïnvloed door sociale, economische en politieke factoren. In de afgelopen jaren zijn een groot aantal bestaande en nieuwe termen onderdeel uit gaan maken van het discours over onze democratie, termen zoals participatiesamenleving, de doe-democratie, participatie en burgerinitiatieven. Hierdoor is het niet altijd even duidelijk waar men het over heeft als er over participatie wordt gesproken. Om die reden starten we deze rapportage met een korte toelichting op de in dit rapport gebruikte terminologie.

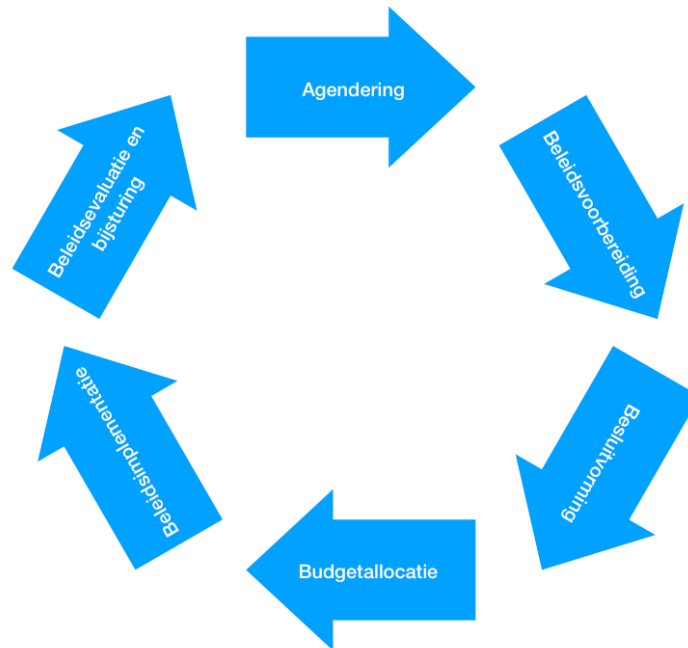
2.1 Participatieve democratie en participatie

Participatieve democratie en participatie zijn begrippen die vaak door elkaar worden gebruikt zonder dat duidelijk is wat ermee bedoeld wordt. De begripsverwarring is groter geworden met de introductie van termen als doe-democratie en participatiesamenleving, waardoor burgerinitiatieven, die zich doorgaans op uitvoerend vlak begeven, onder de noemer 'democratie' worden geschaard – oftewel, *invloed uitoefenen door te doen*. Met dat doen dragen burgers bij aan het publiek of algemeen belang. De vergelijking met de uitvoerende macht van het college van B&W en de bestuurscommissies is begrijpelijk omdat sommige initiatieven taken op zich nemen die de gemeente evengoed zou kunnen uitvoeren.

In de afgelopen jaren is er een groeiende groep burgers die uit eigen beweging initiatief neemt. Dit kunnen initiatieven zijn die voortkomen uit de creativiteit van bewoners en (sociaal) ondernemers, en daarmee een aanvulling vormen op de bestaande voorzieningen. Er zijn ook initiatieven die zijn ontstaan doordat bepaalde overheidsvoorzieningen door bezuinigingen zijn weggevallen. Dergelijke initiatieven hangen direct samen met de vormgeving en de omvang van de verzorgingsstaat, en de vanuit overheidswege terugtrekkende beweging die daarin te zien is.⁷ Participatie is daarom politiek geladen. Politiek draait immers om macht en de verdeling van schaarse middelen. Het publieke geld kan niet op alle terreinen tegelijk worden ingezet. Om die voorzieningen toch in stand te houden namen burgers het initiatief om dit zelf ter hand te nemen.

De achterliggende, harde beslissingen over de verdeling van geld en middelen worden genomen door organen en instituties die onderdeel uitmaken van de representatieve democratie. Participatieve initiatieven hebben slechts indirect invloed op deze beslissingen. Initiatieven die gericht zijn op 'participatieve democratie' proberen de representatieve democratie daarentegen wel direct te beïnvloeden. Dergelijke initiatieven spelen in op de besluitvormingsprocedures door beleidsbepalende invloed uit te oefenen. Dit kan op allerlei manieren en niveaus maar kenmerkend is dat dergelijke initiatieven inspelen op verschillende momenten in de beleidscyclus (zie figuur 1):

⁷ Zie: Troonrede waarin Willem-Alexander 'het volk' oproept meer eigen verantwoordelijkheid te nemen (2013), <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>

Figuur 1: De beleidscyclus

Het initiatief kan bij de overheid liggen door het creëren van een ‘invited space’⁸ bijvoorbeeld in de vorm van budgetparticipatie waarbij burgers zelf bepalen hoe een bepaald budget wordt uitgegeven. Of de stadsgesprekken in Utrecht waarbij bewoners input leveren op de beleidsvoorbereiding in de informerende fase.

Het initiatief kan ook bij burgers liggen, denk bijvoorbeeld aan budgetmonitoring in Amsterdam Oost⁹ of burgertoppen waarin een agenda voor de stad, wijk, buurt wordt opgesteld. Dergelijke participatieve initiatieven ontstaan in de ‘popular space’¹⁰, d.w.z. in de samenleving door burgers. Alhoewel dergelijke initiatieven inhaken op een bepaalde fase van de beleidscyclus, hoeft er niet sprake te zijn van dezelfde timing.

Participatie en participatieve democratie zijn nog nader te specificeren. Onderzoekers van Alterra Wageningen UR maakten deze verschillende vormen van participatie inzichtelijk met het model ‘Meervoudige Democratie’ waarin verschillende varianten van de relatie tussen overheid en burger in kaart worden gebracht (zie figuur 2). Dit model richt zich nadrukkelijk op hoe burgerinitiatieven zich tot de overheid verhouden en welke rollen en verantwoordelijkheden daaraan verbonden zijn. Participatieve democratie valt binnen dit model onder overheidssturing omdat het activiteiten zijn die zich richten op het beïnvloeden van beleid dat vanuit overheidswege wordt opgesteld. Participatieve initiatieven zijn echter veel breder, en vallen onder de volgende drie categorieën: overheidsparticipatie, co-creatie en burgerparticipatie. Initiatieven waarin de overheid geen rol speelt kunnen een vorm van participatie zijn, maar staan onafhankelijk van de overheid.

⁸ Boogaard, G., Michels, A., *G1000. Ervaringen met Burgertoppen*, Boom bestuurskunde, 2016.

⁹ Zie: <http://budgetmonitoring.nl>

¹⁰ Boogaard, G., Michels, A., *G1000. Ervaringen met Burgertoppen*, Boom bestuurskunde, 2016.

De toegevoegde waarde van het model van Meervoudige Democratie is dat het laat zien dat participatie niet per se samengaat met autonomie, maar dat het een glijdende schaal is. Bij overheidsparticipatie staat de overheid bijvoorbeeld aan het roer, en bij co-creatie is er sprake van gelijkwaardigheid. In de praktijk is het niet altijd duidelijk van welke participatie-relatie sprake is, en welke bevoegdheden en verantwoordelijkheden daaraan verbonden zijn. In dergelijke gevallen is er geen goede afstemming over de te volgen procedures. Dit kan het verwachtingsmanagement ten aanzien van de rol en bijdrage in de weg staan, en een negatieve impact op de samenwerking hebben. Het model biedt eenvoudige handvaten om samenwerkingsverhoudingen en rollen inzichtelijk te maken.

Daarnaast maakt dit model de diversiteit van democratische betrokkenheid inzichtelijk. Ieder onderdeel van de meervoudige democratie kent een eigen dynamiek, en vraagt om andere randvoorwaarden, capaciteiten en competenties van de betrokkenen. Tenslotte legt dit model ook de (machts-) verhoudingen bloot – wie heeft beslissingsbevoegdheid.

Figuur 2 Overheidsrollen bij realisatie publieke waarden in relatie tot burgers en hun initiatieven¹¹

Een harde scheidslijn tussen ‘participatieve initiatieven’ en participatieve democratie (directe beleidsbeïnvloeding) is lastig te maken omdat de aanwezigheid maar ook de afwezigheid van de overheid samenhangt met beleidsprioriteiten en -keuzes die gemaakt worden. Hierdoor verschuiven die rollen continue. Dit maakt dat participatie ook altijd een politiek karakter heeft.

¹¹ Salverda, I., Pleijte, M., van Dam, R., *Meervoudige Democratie. Meer ruimte voor burgerinitiatieven in het natuurdomein*, Alterra WageningenUR, 2014.

2.2 Perspectief van de burger

De hierboven geschreven vormen van participatie zijn vrij technisch ingestoken. Het ontrafelen van deze begrippen is noodzakelijk omdat het helpt bij het beantwoorden van de hoofdvraag van dit rapport: Wat er nodig is om de participatieve democratie te versterken? Een ander perspectief op participatieve democratie en participatie is om te kijken vanuit de burger, met als vraag wat de intentie is van een persoon of groep mensen om iets te doen. Dit is meer een doelmatige benadering, want het gaat uit van datgene wat de betrokkene(n) wil(len) bereiken.

De reden waarom we dit perspectief naast het meer technische perspectief op democratie plaatsen, is dat er een andere manier van denken van uitgaat, vaak ook een andere taligheid maar ook een andere rationaliteit. Als een burger actie onderneemt, denkt deze vaak niet aan de officiële en officieuze kaders en procedures die bestuurders en overheid hebben vastgelegd, zoals de beleidskaders, beleidsverantwoording of de beleidscyclus, maar aan wat er nodig is om het doel te bereiken. Een aantal voorbeelden zijn:

- Een klacht indienen; een probleem aankaarten
- Iets agenderen; iets onder de aandacht brengen
- Beleid of besluitvorming beïnvloeden; een plan halt toeroepen of een plan wijzigen
- Een beleidsmaatregel blokkeren; een plan blokkeren
- Invloed hebben op de inrichting en toekomstplannen voor de buurt; zelf je eigen buurt maken
- Een burgerinitiatief opstarten; iets realiseren wat nog niet bestaat of gebeurt
- Bijdrage leveren aan de sociale cohesie; het versterken van relaties in de buurt of tussen mensen

Een bewoner die een van de bovenstaande acties verricht doet dit omdat er in de directe leefomgeving of in de persoonlijke situatie iets aan de hand is.¹² Het is belangrijk om te begrijpen waarom iemand tot actie over gaat. Iemand die bijvoorbeeld protesteert tegen het verplaatsen van een laad- en losplek bij een flatgebouw, kan zich uitspreken tegen het plan maar dat is erg lastig wanneer deze persoon pas op de hoogte is van de plannen als de graafmachines al klaar staan.¹³ Een dergelijk ongerief kan heel diep ingrijpen op persoonlijke en lokale sociale omstandigheden zonder dat dat zichtbaar wordt in de formele plan- en besluitvorming. Voor de betreffende persoon uit het (bestaande) voorbeeld, een kleine ondernemer met een winkel onder het flatgebouw, heeft het verplaatsen van de laad- en losplek gevolgen voor de bevoorrading en bereikbaarheid van de winkel, en daarmee op het ondernemerschap maar ook de sociale infrastructuur in de buurt – de winkel is namelijk ook een ontmoetingsplek voor een buurtgemeenschap. Mogelijk heeft de betrokkene een brief ontvangen waarin de plannen voor het verplaatsen van de laad en losplaats zijn aangekondigd, maar is die boodschap niet goed aangekomen of waren de plannen al een vaststaand besluit. De vraag lijkt wie in deze kwestie verantwoordelijkheid draagt, maar belangrijker is nog vast te stellen dat de situatie voorkomen had kunnen worden door een beter begrip van de specifieke situatie en eerder in gesprek te gaan.

Het is dan ook belangrijk om altijd stil te staan bij het feit dat de uitvoering van beleid invloed heeft op de persoonlijke levenssfeer van mensen. Daarnaast bestaat het onderscheid tussen de verschillende beleidsdomeinen zoals die door de overheid uit elkaar worden getrokken in het dagelijks leven niet. Dit

¹² Uiteraard kunnen er ook andere motivaties aan ten grondslag liggen.

¹³ Dit voorbeeld komt voort uit het interview met Mike Brantjes van het initiatief Hart voor de K-buurt, 29-09-2017. Zie ook: <https://www.youtube.com/watch?v=MgMkOyU3ATU>

lijkt evident, maar vanachter een bureau, tekentafel of in een raadszaal is het niet altijd zichtbaar welke uitwerking beleid op het leven van mensen heeft.

Bewoners kunnen het op twee niveaus oneens zijn met een beslissing of een (beleids-)plan van de overheid. Ten eerste kan het zijn dat ze de verdeling van lasten en lusten oneerlijk vinden. Daarnaast kan het ook zijn dat de betrokkene het niet eens is met het plannings- en besluitvormingsproces, bijvoorbeeld omdat niet iedereen gehoord is. Met andere woorden, bewoners kunnen de verdelende en procedurele rechtvaardigheid in twijfel trekken en bedrijven hiermee politiek.

2.3 Het begrip Politiek

Er wordt door professionals nogal eens onderscheid gemaakt tussen de leefwereld en de systeemwereld, waarbij de leefwereld refereert aan het alledaagse in de samenleving en de systeemwereld refereert aan de politiek institutionele systeem. Tussen deze twee werelden bestaat volgens hen een kloof die moeilijk te overbruggen is. Deze scheiding is in zekere zin kunstmatig omdat de democratie in Nederland dusdanig is georganiseerd dat politieke kwesties worden opgelost door democratisch verkozen vertegenwoordigers. Dit neemt echter niet weg dat de samenleving zich niet niet mengt in het verdelingsvraagstuk waarover deze instituties beslissingsbevoegdheden hebben.

In deze context is het onderscheid dat de Belgische politicologe Chantal Mouffe maakt tussen 'politiek' en 'het politieke' verhelderend. Met politiek doelt zij op *"the set of practices and institutions through which an order is created, organizing human coexistence in the context of conflictuality provided by the political."*¹⁴ En met 'het politieke' refereert ze aan *"the dimension of antagonism which I take to be constitutive of human societies."*¹⁵ Volgens Mouffe refereert de politiek dus aan de politieke instituties en de formele en informele spelregels die ten grondslag liggen aan de inrichting van de democratische rechtsstaat. Het politieke duidt echter op de aard van de samenleving, die gekenmerkt wordt als conflictueus; mensen hangen normen en waarden aan niet altijd verenigbaar zijn (pluralisme). De politiek en het politieke grijpen op elkaar in. De inrichting van de politieke instituties bepaalt wie het mandaat heeft om beslissingen te nemen. Door het politieke worden deze grenzen bevraagd en bekritiseerd. Wanneer mensen het gevoel hebben niet te worden gehoord, kunnen tegenstellingen op conflicten uitdraaien. Er kan dan een wij-zij onderscheid ontstaan dat ondermijnend werkt in een democratie. Om die reden is het belangrijk dat de democratische processen door betrokkenen worden gerespecteerd en geaccepteerd.¹⁶ Juist in een periode waarin de inrichting van democratische procedures aan verandering onderhevig zijn¹⁷ is er een grotere kans op het ontstaan van discussie en onduidelijkheid over de procedurele afspraken.

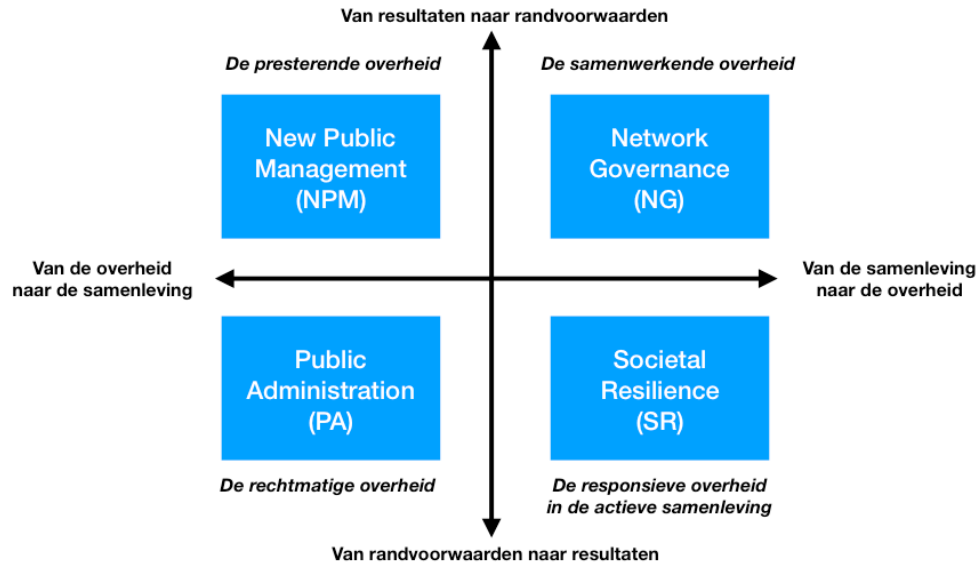
Het model van overheidssturing van de USBO (Departement Bestuurs- en Organisatiewetenschap van de Universiteit Utrecht, zie figuur 3) geeft goed inzicht in hoe de overheid kan navigeren op die verschillende terreinen vanuit die verschillende rollen en welke veranderingen er plaatsvinden.

¹⁴ C. Mouffe, *On the Political*, Routledge, 2005, p.9

¹⁵ C. Mouffe, *On the Political*, Routledge, 2005, p.9

¹⁶ Mouffe beschrijft dit als een politieke tegenstelling die naar het morele register verschuift (het goede en het kwade). Zie C. Mouffe, *On the Political*, Routledge, 2005, hoofdstuk 2.

¹⁷ Denk bijvoorbeeld aan de veranderingen in de Gemeentewet die impact hebben op het bestuurlijk stelsel, bezuinigingen die de reikwijdte van het overheidsoptreden beïnvloeden, en de toenemende complexiteit van problemen die vragen om nieuwe vormen van samenwerking.

Figuur 3: Vier vormen van overheidssturing¹⁸

Volgens de onderzoekers verandert de rol van de overheid langzaam richting die van de samenwerkende overheid. Een overheid die met verschillende partners samenwerkt en gedeelde verantwoordelijkheid draagt voor het opstellen en uitvoering geven aan beleid. Echter, deze verschillende rollen bestaan naast elkaar binnen verschillende beleidsterreinen, lopen soms zelfs door elkaar heen en gaan in elkaar over. Dit zien we ook terug bij de initiatieven die we onderzocht hebben. In sommige cases trad de gemeente eerst op als ‘de rechtmatige overheid’, maar die rol veranderde in sommige gevallen richting ‘de samenwerkende overheid’ omdat door de omstandigheden een andere rolopvatting van de overheid nodig was, bijvoorbeeld door druk vanuit de buurt of omdat een andere manier van samenwerking tot betere resultaten zou leiden. Deze processen verlopen niet altijd even makkelijk omdat de bestaande institutionele context in de weg zit. Daarbij vraagt het om een organisatie die kan schakelen tussen de verschillende rollen. Dit vergt een behoorlijke mate van flexibiliteit en een fundamentele cultuuromslag van een organisatie die is ingericht op de naleving van procedures en het afleggen van publieke verantwoording. Door de drie decentralisaties vanuit het nationale overheid is de rol van de gemeenteraad als hoogste orgaan van de gemeente bovendien alleen maar groter geworden. Dit schakelen tussen rollen en de verschuiving van verantwoordelijkheden en invloed (zie ook het model meervoudige democratie) ontstaat er veel ruimte voor politiek buiten de geijkte instituties. Juist daarom is het belangrijk dat er een brug wordt geslagen tussen de leefwereld en de systeemwereld zodat er een beter wederzijds begrip ontstaat en er een betere synergie tot stand kan komen.

In ons onderzoek hebben we gekeken hoe deze twee werelden zich tot elkaar verhouden, hoe de verschillende vormen participatie kunnen worden getypeerd, wat er goed gaat, waar het schuurt en hoe verhoudingen op spanning komen te staan.

¹⁸ Van der Steen, et.al. *Sedimentatie in sturing. Systemen brengen in netwerkend werken door meervoudig organiseren*, NSBO uitgave, 2015.

In het volgende deel introduceren we eerst de initiatieven die we hebben onderzocht. In het daaropvolgende hoofdstuk bespreken we de bevindingen van de rondetafelgesprekken. Lezers die vooral geïnteresseerd zijn in de algemene conclusies en aanbevelingen kunnen deze in hoofdstuk 5 vinden.

Hoofdstuk 3 Casestudies

In de periode juli – september 2017 hebben wij in het kader van dit onderzoek een tiental initiatiefnemers geïnterviewd. In dit hoofdstuk presenteren wij de casestudies. In de omschrijving van de initiatieven worden de vragen van het onderzoeksformat aangestipt, te weten:

- Met welke intentie is het initiatief opgestart?
- Hoe kan het initiatief getypeerd worden; welke vorm van participatie karakteriseert het initiatief
- Zijn de doelen bereikt, waarom wel / niet?
- Hoe worden de onderlinge verhoudingen tussen overheid en bewoner(-s) gekarakteriseerd; wat gaat er goed en waar gaat het mis?
- Wat we kunnen leren?

Na iedere samenvatting volgt een korte reflectie op ieder initiatief. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een algemene analyse.

3.1 Op de Stip

Jens Kimmel en Giel van der Heijden zijn de initiatiefnemers van het buurtparlement Op de Stip, in stadsdeel Oost. Het is een buurtparlement omdat ze met de naam een verbinding willen leggen tussen de formele politiek van gemeenteraden en parlementen aan de ene kant en de informele politiek van burgers aan de andere kant. De politiek staat ver van de belevingswereld van mensen en wordt vaak gezien als iets gezien wat in ontoegankelijke ruimtes door “mannen met pakken met meerdere diploma’s” wordt bedreven. Dit wilden de initiatiefnemers doorbreken door een plek te creëren waar mensen samen komen om te praten over wat er in de gemeenschap leeft en wat hun eigen leven raakt. Een plek die vrij toegankelijk is, waar iedereen aan deel kan nemen zonder drempels of barrières. Om die redenen kozen zij voor een stadspark. Tijdens de bijeenkomst zijn deelnemers vrij om onderwerpen of ideeën in te brengen. De groep kiest vervolgens het onderwerp waarover door wordt gepraat. Iedereen kan deelnemen, ook voorbijgangers in het park. De initiatiefnemers hebben veel tijd en energie gestoken in het opbouwen van een netwerk in de buurt. Ze gaan langs wijkcentra en buurthuizen, bezoeken andere initiatieven en verspreiden flyers. Bij iedere bijeenkomst wordt ook een lid van de stadsdeelcommissie persoonlijk uitgenodigd.

De bijeenkomsten worden goed bezocht door een diverse groep mensen en de deelnemers wisselen in samenstelling.

De leden van de bestuurscommissie die uitgenodigd worden, nemen deel aan de bijeenkomsten en waarderen dat zij op deze manier kunnen luisteren naar geluiden uit de buurt. Zo blijven ze op de hoogte wat er in de buurt speelt. Voor deelnemers is het belangrijk om te zien dat er met hun inbreng ook echt iets gebeurt, ‘what’s in it for me’? Om die reden zoeken de initiatiefnemers naar een manier om meer wederkerigheid op gang te brengen. Op de Stip wil als serieuze speler worden gezien, als een plek waar buurtbewoners onderwerpen kunnen agenderen en bespreken, die vervolgens door de bestuurscommissie op worden gepakt.

Op de Stip is als jong initiatief, gestart in februari 2017, nog volop in ontwikkeling. Het heeft tijd nodig om een stevige positie in de buurt te krijgen. Om gewicht in de schaal te leggen zijn formele toezeggingen nodig, bijvoorbeeld dat de onderwerpen die door Op de Stip worden geagendeerd in de bestuurscommissie besproken worden. Dit zal volgens de initiatiefnemers weer meer deelnemers aantrekken om naar de bijeenkomsten te komen.

De initiatiefnemers worden door de gebiedsmakelaar ondersteund met een bescheiden subsidie en het genereren van naamsbekendheid. De initiatiefnemers zouden graag meer tijd hebben om in het initiatief te investeren.

Nadat dit interview heeft plaatsgevonden heeft Jens Kimmel ingesproken bij de bestuurscommissie met het verzoek om als initiatief een agenderende rol te krijgen. Dit verzoek is positief ontvangen, maar het is nog niet bekend hoe dit verder opgepakt wordt.

Reflectie

Zowel bewoners als de bestuurscommissie verwelkomen een initiatief waarin ideeën voor de buurt geagendeerd worden, maar om de betrokkenheid vast te houden is het belangrijk dat er duidelijkheid komt over wat er met de bijdragen van deelnemers gedaan wordt. Het initiatief is te karakteriseren als een vorm van participatieve democratie, maar de initiatiefnemers zoeken nog wel naar de juiste manier waarop het initiatief zich tot de representatieve democratie kan verhouden. Het initiatief ontwikkelt zich op basis van voortschrijdend inzicht.

Voor Op de Stip is het ook belangrijk om bijeenkomsten binnen te kunnen organiseren, in een ruimte die zeer toegankelijk en laagdrempelig is, zodat het principe van een 'open plek' gehandhaafd blijft.

Op basis van interview met Jens Kimmel, 15 september 2017

Sleutelwoorden: agenderen, laagdrempeligheid, inclusiviteit, procedurele rechtvaardigheid

<https://nl-nl.facebook.com/opdestipamsterdam/>

3.2 Mooi Wildeman

Mooi Wildeman is een initiatief dat is opgericht door Diana Krabbendam vanuit The Beach, een organisatie die zich bezighoudt met sociale innovatie. Sociale innovatie is alleen mogelijk als je dicht op de plek zit waar die innovatie plaatsvindt. Mooi Wildeman zit om die reden middenin de Wildeman buurt in stadsdeel Nieuw-West. Ze laten zich inspireren door het gedachtegoed van Charles Leadbeater¹⁹ waarbij wordt uitgegaan van het principe dat nieuwe media en andere manieren van organiseren voor betere kennisdeling zorgt en dat maatschappelijke problematiek op die manier gezamenlijk kan worden aangepakt.

De initiatiefnemers hebben een enorm breed netwerk in de wijk opgebouwd, en organiseren thematische activiteiten zoals de broodbakgroep, energiebesparingsworkshop, pizza bakken en een buurtkeuken, waarbij creatief samenwerken centraal staat. Daarnaast is er een initiatief geweest met buurtvaders en het stadsdeel om een speeltuin voor de buurt te ontwerpen. Hierdoor leren mensen dat ze zelf creatieve oplossingen kunnen bedenken voor problemen waar ze tegen aanlopen. Dit draagt bij aan het geloven in de eigen kracht, het zelf-oplossend vermogen, wat vervolgens weer bijdraagt aan het vergroten van vertrouwen. De projecten dragen daarbij altijd iets bij aan wat goed is voor de gemeenschap, het 'algemeen belang'. Dit ligt aan de basis van een democratie – burgerschapsvorming.

Mooi Wildeman neemt doorgaans het voortouw in het opzetten van een project maar gaat hierbij wel uit van de behoeften van de gemeenschap. Daaromheen wordt een project opgezet dat verder groeit

¹⁹ Zie blog 'You are what you share : Ontwerpen in een nieuwe tijd' op de website van The Beach
<https://www.thebeach.nu/nl/page/715/you-are-what-you-share>

door voortschrijdend inzicht. Mooi Wildeman zet hierbij in op een proces van wederkerigheid – de inzet voor projecten moet voor alle betrokkenen iets opleveren.

Het voortouw nemen houdt echter niet per se in dat Mooi Wildeman ook de trekker wordt van een project. Ze zien zichzelf vooral in een initiërende, ondersteunende rol.

De fysieke locatie, een werkplek met een uitnodigende entree op de begane grond in Garage Notweg, heeft ook impact op het contact met buurtbewoners. Hierdoor zijn ze voor voorbijgangers zichtbaar, en de deur staat open dus mensen kunnen even naar binnen lopen.

De contacten met ambtenaren en de gebiedscoördinator verlopen goed. Mooi Wildeman wordt geregeld gevraagd om mee te denken, en input te leveren voor de gebiedsplannen. Het is echter niet duidelijk hoe deze onbezoldigde tijdsinvestering zich vertaalt in opbrengsten voor de buurt, de wederkerigheid ontbreekt.

Mooi Wildeman is een succesvol project, en er zijn meer plannen dan (financierings-) mogelijkheden. Om de opgedane kennis zo goed mogelijk te bestendigen en te delen organiseert Mooi Wildeman bijeenkomsten en werkt als 'genetwerkte organisatie', d.w.z. projecten worden met verschillende partners opgezet en uitgevoerd. Deze partners zijn heel divers, van lokaal tot internationaal, van bestuur en politiek, woningcorporaties, onderzoeksinstellingen tot energieleveranciers.

Reflectie

Mooi Wildeman speelt een sleutelrol in het versterken van de democratie door bewoners te laten ervaren dat ze zelf creatieve oplossingen kunnen voor problemen in hun leefomgeving. Door de opzet van de projecten wordt een groep bewoners bij participatieve initiatieven betrokken die doorgaans niet zo snel participeren. Het draagt daarmee in belangrijke mate bij aan het vergroten van de diversiteit in participatie. Een belangrijk aspect hierin is dat er nadruk wordt gelegd op wederkerigheid, wat bijdraagt aan gelijkwaardige verhoudingen tussen de betrokkenen. Het breder inzetten van de kennis en ervaring die met dit initiatief is opgedaan, levert een belangrijke bijdrage aan inclusiviteit in participatieve processen.

Mooi Wildeman heeft een groot aantal projecten lopen, en sommige zijn typische voorbeelden van zelforganisatie voor en door de gemeenschap. Maar er zijn ook een aantal projecten waarin co-creatie met de gemeente en andere partijen centraal staat, zoals bijvoorbeeld de aanleg van de buurtspeeltuin.

Het nadruk leggen op wederkerigheid is een belangrijk leerpunt, ook voor de gemeente. Er wordt geregeld een beroep gedaan op de onbezoldigde bijdrage van initiatiefnemers en betrokken bewoners. Wanneer ambtenaren een beroep doen op de ervaringskennis van bewoners, dan moet het ook duidelijk worden wat dit voor hen oplevert. Dit kunnen kleine aanpassingen zijn, zoals transparantie over wat er met hun inbreng voor de gebiedsplannen wordt gedaan, maar ook grotere zoals beleidsmaatregelen die zichtbaar voortkomen uit de hun inbreng.

Op basis van interview met Diana Krabbendam, 7 september 2017

Sleutelwoorden: kennisdeling, wederkerigheid, burgerschapsvorming, inclusiviteit

<https://www.thebeach.nu/nl/page/358/neighborhood-ecology>

3.3 Stichting Buurtorganisatie 1018

Stichting Buurtorganisatie 1018 is opgericht door en voor bewoners om bewonersparticipatie en bewonersinitiatieven te ondersteunen en te stimuleren in het postcodegebied 1018. De stichting ondersteunt bestaande initiatieven in de buurt, organiseert bijeenkomsten en cursussen, helpt bij het aanvragen van subsidie en het opzetten van crowdfundingacties en brengt mensen met elkaar in contact. Het hoofddoel van de stichting is het vergroten van een gevoel van buurteigenaarschap bij bewoners. De stichting heeft ook een intermediërende rol bij het contact tussen de gemeente en de bewoners en initiatieven in de buurt. De stichting faciliteert bijvoorbeeld bijeenkomsten en informeert beide partijen. Zo gaat de initiatiefnemer van de stichting, Andre Agterhof, vaak mee naar ontmoeting tussen ambtenaren en bewoners. De stichting legt verantwoording af aan de buurtbewoners.

Toen het wijkcentrum werd opgeheven en de welzijnsorganisatie (IJsterk) daarvoor in de plaats een aantal taken zou overnemen, hebben bewoners van het al bestaande Eilandenoverleg de Stichting Buurtorganisatie 1018 opgericht om met een onafhankelijke stem de bewoners te kunnen vertegenwoordigen. De formele structuur van Stichting BO 1018 was nodig om bijvoorbeeld geld in te zamelen maar ook om bijvoorbeeld als rechtspersoon een rechtszaak te kunnen beginnen. Hoofddoel was om bestaande en nieuwe initiatieven en werkgroepen te ondersteunen en te faciliteren. Dankzij de Stichting BO 1018 is er meer diversiteit in de informatievoorziening over de buurt naar haar bewoners toe (want deze zou anders geheel door de gemeente zelf zijn overgenomen na de opheffing van het oude wijkcentrum), en daarmee ook meer ruimte voor discussie en debat.

De stichting heeft naast een bestuur met een voorzitter, secretaris en penningmeester ook een raad van toezicht. Het bestuur is onder andere belast met de begeleiding van werkgroepen. Zo ondersteunen ze het Eilandenoverleg en het Plantage-Weesperbuurtoverleg. Daarnaast zijn er verschillende (werk)groepen, zoals bijvoorbeeld Groen en Milieu, Kunst en Cultuur en VOC-kade en het buurtplatforms Marineterrein-Kattenburg dat momenteel heel actief is. De cultuur van de organisatie is informeel en op basis van persoonlijke contacten. De organisatie geeft aan een gebrek aan middelen te hebben om goed te kunnen functioneren. BO 1018 is afhankelijk van Dock om het buurthuis (vergaderingen, bijeenkomsten, kopieer- en printfaciliteiten) te kunnen gebruiken en dat blijkt in de praktijk lastig. De ruimte is regelmatig niet beschikbaar. BO 1018 zou graag een bescheiden eigen buurtbudget beheren om niet telkens om ondersteuning te hoeven vragen.

Het werven van mensen gebeurt op persoonlijke wijze. Er wordt gekeken naar hun eigen belangstelling en competentie en op basis daarvan kunnen en willen mensen aan de slag. Daarnaast worden er thema-avonden georganiseerd, waarbij mensen uitgenodigd en geactiveerd worden.

De stichting heeft geregeld contact met de twee gebiedscoördinatoren en hun leidinggevende. De gebiedscoördinatoren zijn er om te luisteren naar de wensen van de bewoners, maar ze nemen ook contact op als ze zelf willen dat er iets gebeurt. De stichting vindt echter dat de coördinatoren vaak nogal gericht zijn op hun eigen agenda te realiseren en niet altijd even goed luisteren naar de bewoners en de stichting. Zo heeft de stichting behoefte aan budget, een vergaderruimte en steun bij de communicatie. De stichting heeft in principe geen financiering, ze ontvangt alleen incidentele subsidies.

Reflectie

Met het wegvallen van het wijkcentrum zijn de buurtbewoners een belangrijke plek om bij elkaar te komen en zich te organiseren kwijtgeraakt. De komst van commerciële bureaus heeft volgens hen een verstorende werking op de onderlinge verhoudingen. De initiatiefnemers hebben het gevoel dat de wensen uit de buurt niet gehoord worden en willen middelen om zich autonoom te organiseren; zoals bijvoorbeeld een eigen buurtbudget, een eigen ontmoetingsruimte en ondersteuning in de communicatie met de buurt.

Er is veel energie in de buurt, maar deze gaat verloren omdat initiatiefnemers het idee hebben dat ze niet serieus worden genomen en dat zij zich aan de gemeentelijke (participatie-)agenda moeten aanpassen. Het is belangrijk om dergelijke klachten serieus te nemen en duidelijk te krijgen welke vorm van participatie deze buurtbewoners voor ogen hebben. De huidige situatie komt momenteel niet ten goede aan de energie die er bij bewoners aanwezig is om zich in te zetten voor de buurt.

Op basis van interview met Andre Agterhof, 17 september 2017

Sleutelwoorden: versterken van de buurt, bewonersparticipatie, buurtautonomie

www.buurtorganisatie1018.nl

3.4 Huygens Medialab

Het Huygens Medialab is een buurtpersbureau met als doel het versterken van verbindingen in de samenleving. Het bestaat uit een kernteam van vijf mensen. In het team zitten journalisten, filmmakers en een fotograaf. Ze zijn voornamelijk actief op een vmbo-school in West, waar over het algemeen leerlingen met een niet-Westerse migrantenafkomst zitten. Verschillende incidenten uit het verleden hebben de verhouding tussen de buurt en de scholieren op spanning gezet. Dankzij het Huygens project is daar nu verandering in gekomen. Zo zijn er in het begin, tijdens het Beste voor het Westen, dialoogtafels gehouden tussen ondernemers, bewoners, leerlingen en de woningcorporatie. Mensen gaan dan rond de tafel om een bepaalde kwestie te bespreken, wat een andere dynamiek en een constructiever overleg tot gevolg heeft.

Waar hoger opgeleide jongeren een vragende manier van leren meekrijgen in het onderwijs, maakt het ontwikkelen van een kritische bevestigende houding geen onderdeel uit van onderwijs op vmbo-niveau. Het Medialab probeert vmbo-leerlingen deze manier van onderzoeken aan te leren door leerlingen vragen te laten stellen over hun directe leefomgeving. Dat is namelijk wat het Medialab de leerlingen verder wil meegeven: dat zij net zo goed als andere burgers de politiek en beleid mogen en kunnen beïnvloeden en dat dit begint bij het stellen van vragen over je directe leefomgeving. Daarnaast brengt het Huygens Medialab leerlingen mediawijsheid bij om ze beter inzicht te geven in gedragsnormen op sociale media en hoe je deze kanalen ook voor andere doeleinden in kunt zetten.

Het Huygens Medialab brengt de leerlingen ook in contact met de buurt en met lokale ondernemers. Zo maken de leerlingen een portret van ondernemers om met toekomstige werkgevers in contact te komen en organiseren ze een buurtfeest om het contact met de buurt te versterken. Hier kunnen ze bijvoorbeeld een stageplek aan over houden. Tot slot krijgen ze LOB, loopbaanoriëntatie en – begeleiding, en kunnen ze deelnemen aan de leerlingenraad, wat zeer leerzaam is.

De organisatiecultuur laat zich het best omschrijven als een zwerm. Er is een vaste kern met daaromheen een aantal wisselende actoren, dit kunnen andere professionals zijn, maar ook de school waar de projecten opgestart worden. Al lerende kijken de initiatiefnemers wat goed werkt en ze houden sterk rekening met wat de school van hen verlangt. Er wordt goed gekeken naar wat de omgeving wil.

De organisatie opereert los van de overheid, maar de overheid speelt wel een rol in het project, net als andere maatschappelijke spelers. Ook wordt de gemeente aangesproken voor budgetten voor de projecten (centrale stad en stadsdeel). Daarnaast dragen de bedrijven bij aan de financiering van het project. De initiatiefnemers zouden het project graag uitbreiden. De initiatiefnemers werken vanuit een basisaanpak die per project wordt toegesneden op de specifieke context.

Reflectie

Net als Mooi Wildeman is het Huygens Medialab erop gericht om een groep mensen vaardigheden bij te brengen die nodig zijn om te kunnen participeren; burgerschapsvorming. Het interessante aan deze aanpak is dat er naast de gemeente en bewoners/scholieren ook lokale bedrijven en instellingen betrokken worden. Er wordt nadrukkelijk gezocht naar kruisbestuiving. Een mooie bijkomstigheid is dat door deze betrokkenheid de onderlinge verhoudingen en het contact met de buurt verbetert.

Op basis van interview met Nies Medema, 7 september 2017

Sleutelwoorden: toegankelijkheid, burgerschapsvorming, inclusiviteit

<http://www.huygens-college.nl/component/jevents/evenementdetail/344/-/27-januari-het-beste-voor-het-westen.html>

3.5 Vragenvuur

Ondanks dat er voor het televisieprogramma Vragenvuur nu geen nieuwe afleveringen meer gemaakt worden, is het een interessant initiatief voor de Amsterdamse democratie. Het programma is ontworpen om raadsleden, net als in het Vragenuur in de Tweede Kamer, het vuur aan de schenen te leggen door middel van prangende vragen vanuit de Amsterdamse samenleving. Het initiatief voor het programma kwam voort uit de gevoelde noodzaak de agenda van de Amsterdammer een prominentere plek te geven in het politieke debat. De makers waren constant op zoek naar vragen van Amsterdammers aan de politiek. Dat sloeg aan: het programma werd veel bekeken op de lokale omroep SALTO. SALTO was een belangrijke factor voor de uitvoer van het programma. De makers huurden de studio voor een klein bedrag, leenden een camera en ze kregen cursussen over het gebruik van de studio. Deze cursussen werden altijd al aangeboden door de omroep. Een andere factor die bepalend was voor het succes, was het feit dat Anne Graumans, de initiatiefnemer, samen met nog een oud-raadslid zelf in de gemeenteraad had gezeten. Dit betekende dat zij veel kennis hadden over het functioneren van de raad en het werk van raadsleden. Daarnaast waren er vaak stagiairs en vrijwilligers die mee wilden helpen en zo ervaring konden opdoen met het maken van televisie. Zij hadden echter weinig dossierkennis, dus het was niet altijd gemakkelijk deze mensen in te werken. Dit was relatief tijdsintensief. Het voorbereiden van een aflevering kost zo'n 20 tot 30 uur. Daarnaast moeten initiatieven studiekosten betalen. Deze kosten werden door de initiatiefnemers zelf betaald.

Eens in de vier weken werd een nieuwe aflevering gemaakt, die vervolgens vier weken lang te zien was op SALTO 1. Hierin werden vragen gesteld aan raadsleden door gewone Amsterdammers. Per uitzending

werden drie tot vier vragen behandeld. Voor de uitzending werden korte filmpjes opgenomen met daarin bewoners die een bepaalde kwestie uitlegden en hierbij een vraag stelden. Deze filmpjes werden uitgezonden in de studio, waar dan een raadslid en een expert zaten. Graumans interviewde deze mensen als presentatrice van het programma. Aan het eind van een aflevering gaf het raadslid altijd aan hoe hij of zij van plan was om verbetering aan te brengen en wat voor acties hier aan vast zaten. Als er daadwerkelijk iets met de kwestie gedaan werd, kon hier later weer een aflevering over gemaakt worden. Het programma is later ook op Youtube verschenen en er werd veel samengewerkt met de website Dichtbij.nl (was eigendom van de Telegraaf Media Groep, maar is inmiddels opgegeven). Het programma werd vooral bekeken door oudere mensen, mensen met onregelmatige werktijden en mensen die veel zappen.

De kern van het team bestond vaak uit vijf personen, onder wie Graumans zelf, haar oud-collega en twee technici. Daaromheen waren vaak vier mensen betrokken op vrijwillige basis of als stagiair. De organisatie had een informele sfeer. Men droeg bij wat hij of zij zelf kon of wilde bijdragen. De benodigde vaardigheden hebben ze gaandeweg opgedaan. Het uitnodigen van mensen was soms uitdagend, vooral het vinden van mensen die in een filmpje een vraag wilden stellen. Raadsleden en experts deden meestal graag mee.

Het programma is uiteindelijk gestopt door tijdgebrek, voornamelijk bij het kernteam. Daarnaast introduceerde omroep Salto strenger beleid. Zo mochten de initiatiefnemers de camera niet meer lenen. Het continueren van het programma zou een grote investering vragen. De programmamakers hebben meermaals geprobeerd subsidie aan te vragen bij de griffie, om het werk van raadsleden voor de Amsterdammer inzichtelijk te maken maar dit is nooit gehonoreerd. Daarnaast hebben ze onder andere bij Stichting Media en democratie geprobeerd om subsidie te krijgen.

Reflectie

Helaas is Vragenvuur opgehouden met bestaan. Het programma had de potentie om een belangrijke schakel tussen bewoners en het gemeentebestuur te zijn. Ondanks dat het initiatief op beperkte financiële middelen en onbezoldigde inzet draaide was het vinden van structurele financiële ondersteuning zeer lastig. Dat is een gemiste kans want een programma als Vragenvuur ondersteunt de dialoog tussen gemeentebestuur en bewoners op een laagdrempelige, creatieve manier. Het is aansprekend omdat het de belevingswereld van Amsterdammers direct raakt en de items heel herkenbaar zijn voor een brede groep bewoners. Andere programma's zoals 'Park Politiek' of 'Het Gesprek met de Burgemeester' (AT5) of AmstelPolis (SALTO) laten voornamelijk politici of professionals aan het woord. Vragenvuur stelt Amsterdammers in staat om een onderwerp te agenderen door er een vraag over te stellen.

De initiatiefnemers hadden niet expliciet de intentie om de lokale democratie te versterken maar vervulde uiteindelijk een democratische en politieke rol. Programma's zoals Vragenvuur kunnen burgers ook het gevoel geven dat zij wel degelijk toegang hebben tot de politieke arena en dat er naar bewoners geluisterd wordt. Daarnaast kan de burger meer in beeld komen bij lokale politici door het bestaan van zo'n programma. Beleid dat door hun ontwikkeld wordt, kan immers bekritiseerd worden in het programma. Dat is een factor om rekening mee te houden. Het zou daarom goed zijn om dit soort programma's, die zichzelf bewezen hebben, te ondersteunen.

Op basis van interview met Anne Graumans, 7 september 2017

Steutelwoorden: agenderen, verantwoording afleggen, lokale media, burgerjournalistiek

<http://vragenvuur-amsterdam.nl/>

3.6 Amsterdam Fossielvrij

Amsterdam Fossielvrij is een beweging van Amsterdammers die zouden willen dat de gemeente Amsterdam divesteert (desinvesteert) in fossiele brandstoffen. Het is een los netwerk. Dit betekent dat mensen zich tijdelijk aan het initiatief verbinden en zelf bepalen wat ze bijdragen. Er is een kernteam van 4 tot 5 mensen, maar ook dit kernteam is aan verandering onderhevig. Alleen de initiatiefnemer, Sven Jense, is er reeds vanaf het begin bij betrokken. Het initiatief heeft een milieudoel, maar ook een economisch en sociaal doel. Zo is het terugdringen van fossiele brandstoffen uiteindelijk beter voor de economie en dient er een eerlijkere verdeling van rijkdom en controle te komen.

De richting van het initiatief is gekozen om een ander verhaal te laten horen rond klimaatverandering. Een verhaal dat zich niet focust op de gevaarlijke kanten van klimaatverandering, maar zich juist richt op een oplossing. Door te divesteren in fossiele brandstoffen en juist te gaan investeren in groene energie kan klimaatverandering daadwerkelijk worden tegengegaan. Daarnaast is het een verhaal dat mensen aanspreekt: door te blijven investeren in fossiele brandstoffen zal er uiteindelijk verlies gemaakt worden, terwijl groene energie kansen biedt. Dit heet *stranded assets*: als de politiek en de samenleving uiteindelijk toch een groene weg inslaan en een groot deel van de fossiele brandstoffen in de grond moet blijven, verliezen aandelen in fossiele energie hun waarde stelt Jense. Het bestaande landelijke netwerk speelde een belangrijke rol in het succes van het Amsterdamse initiatief. In het begin hebben ze mensen geworven met krantjes en social media, maar daarna was mond-tot-mond reclame een belangrijke manier om mensen aan te trekken.

Vervolgens is Jense, samen met leden van de beweging, de betrokken gemeenteraadsleden en het college gaan benaderen. Deze raadsleden stonden open voor toenadering. Ze bleken het onderwerp belangrijk te vinden, waardoor het niet heel moeilijk was het onderwerp op de agenda te krijgen. De initiatiefnemers hebben in eerste instantie geïnvesteerd in het leren kennen van de gemeente, hoe de machtsverhoudingen werken en welke rollen van de raadsleden en het college hebben. Een aantal sleutelfiguren waren uiteindelijk doorslaggevend voor het slagen van hun lobby.

De gemeente heeft geen rol in de beweging zelf, maar de initiatiefnemers krijgen wel ruimte voor co-creatie. Zo schrijven de initiatiefnemers mee aan gemeentelijk beleid. De initiatiefnemers lobbyen en maken afspraken met de gemeente. Daarnaast komen er ook adviesvragen vanuit de industrie bij de initiatiefnemers terecht. Bedrijven die gevoelig zijn voor de economische, maar ook de sociale kant van de zaak.

In het begin kostte het de initiatiefnemer, Sven Jense, fulltime tijdsinvestering om het initiatief op te starten en draaiende te houden. Het kunnen beschikken over een fysieke ontmoetingsruimte speelde een belangrijke rol voor het slagen van het initiatief. Ook dit is een investering, omdat een fysieke ruimte huren geld kost. Tegelijkertijd is er steeds minder subsidie beschikbaar voor dit soort initiatieven. De initiatiefnemer zouden graag een vorm van compensatie willen voor de tijd en energie die hij in het initiatief steekt. Hij zou ook graag zien dat subsidiepotjes weer terugkomen of aangevuld worden. Ook het ter beschikking stellen van gratis ontmoetingsruimtes in gebouwen van de gemeente is zeer welkom.

Tot slot zien de initiatiefnemers het vieren van successen als een belangrijke factor om vrijwilligers te motiveren.

Reflectie

Amsterdam Fossielvrij lijkt een succesvol initiatief. Zowel de inhoudelijke aansluiting die zij vinden bij de politieke partijen als de mogelijkheden die zij voor zichzelf hebben gecreëerd om verandering teweeg te brengen zijn opvallend.

Het richt initiatief richt zich zowel op beleidsbeïnvloeding en is dus te karakteriseren als een vorm van participatieve democratie. Tegelijkertijd ondernemen betrokkenen directe actie in hun eigen leefomgeving (zelfsturing) en wordt er meegeschreven aan beleid (co-creatie). Daarmee komen verschillende vormen van participatie samen.

Om een dergelijk initiatief van de grond te krijgen moeten de initiatiefnemers over een flinke dosis kennis, tijd en capaciteit beschikken.

Op basis van interview met Sven Jense, 14 september 2017

Sleutelwoorden: agenderen, klimaatoplossingen, verdelende rechtvaardigheid, co-creatie

<http://www.amsterdamfossielvrij.nl/>

3.7 Dialoog in Actie

Dialoog in Actie is gestart met het doel om groepen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar te brengen, zodat mensen meer begrip voor elkaar krijgen en uit hun eigen bubbel komen. Het idee ontstond na de aanslagen van 11 september in 2001 in de Verenigde Staten. Vandaag de dag is het nog steeds actueel. De naam is ingegeven door de intentie om na de dialoog ook daadwerkelijk actie te ondernemen, als dat nodig is, op basis van hetgeen dat besproken is. Zo hebben vertegenwoordigers van moslims, christenen, LHBT'ers, humanisten en joden samen een Pakt tegen Discriminatie opgesteld en werkt Dialoog in Actie mee aan Ketu Koti, de nationale herdenking van de afschaffing van de slavernij.

Volgens de initiatiefnemers is het niet noodzakelijk om actie te ondernemen na een dialoogsessie. Soms zijn mensen tevreden met een goed gesprek. Contact is vaak langdurig in plaats van eenmalig. Dit vergroot de impact van de dialogen.

Er wordt gebruik gemaakt van allerlei verschillende methoden om de dialoog vorm te geven. De gespreksleiders zijn opgeleide vrijwilligers. Het gaat vaak om gevoelige onderwerpen. Daarom is het belangrijk het gesprek op een goede manier te begeleiden. De juiste methode wordt afgestemd op de groepen die op dat moment meedoen. De deelnemers worden voornamelijk opgezocht in hun eigen omgeving en organisaties.

De stichting heeft een formeel bestuur dat regelmatig met elkaar overlegt. Daarnaast wordt er veel tijd besteed aan de dialogen. De stichting is vooral actief in Zuid, Oost en Zuidoost. De uitnodigingen worden wijdverspreid door middel van krantjes, website en nieuwsbrief. De Stichting zou graag het werkgebied uitbreiden, maar heeft beperkt de middelen. Dialoog in Actie krijgt onder andere van het Stadsdeel subsidie en middelen via fondsenwerving. De politiek geeft ook weleens opdrachten om rond een

bepaald onderwerp een dialoog te organiseren. De kern van het initiatief bestaat uit 30 tot 40 vrijwilligers. Daarnaast is er een coördinator die een dag per week in dienst van de Stichting is.

Enkele vrijwilligers verzorgen dialogen op scholen en bij het jongerenwerk onder de noemer filosoferen met kinderen (jongeren).

Het initiatief zou graag stadsbreed aan de slag gaan, maar door beperkte middelen is dit helaas niet mogelijk. Wel is duidelijk te zien dat er vraag is naar dialoogsessies. Deze vraag komt uit de samenleving, maar ook vanuit de overheid. Bijvoorbeeld in situaties waarin burgers lijnrecht tegenover elkaar staan en maar niet nader tot elkaar lijken te komen (Sinterklaasdiscussie, racisme). Zeker in een multiculturele stad als Amsterdam (als ook in Rotterdam, Den Haag, etc.) leven mensen gauw langs elkaar heen en functioneren ze in een bepaalde bubbel. Hierdoor is het moeilijk 'de ander' te leren kennen en met elkaar in gesprek te gaan, terwijl dit gesprek juist een belangrijke rol kan spelen in het voorkomen van conflict en tweedeling.

Het inzetten van dialoogsessies kan een belangrijke bijdragen aan een vreedzame stad. De methodiek kan op allerlei terreinen ingezet worden, zoals bijvoorbeeld scholen.

Reflectie

Dialoog in Actie is in principe een vorm van zelforganisatie door en voor de samenleving. Net als Mooi Wildeman en het Huygens Medialab overstijgt het 't eigenbelang doordat het initiatief een belangrijke bijdrage levert aan burgerschapsvorming. Het aanleren van een goede dialoogtechniek vormt een belangrijke basis voor het sociaal verkeer in een democratie. In de politieke arena de nadruk vooral op goede debattechnieken waarin tegenstellingen worden uitgespeeld, terwijl een constructieve dialoog erop gericht is begrip op te brengen voor het standpunt van de ander. Vaardigheden die van belang zijn voor een goed functionerende democratie.

Op basis van interview met Joke Jongejans, 13 september 2017

Sleutelwoorden: sociale cohesie, laagdrempelig, inclusiviteit, verdraagzaamheid

<http://dialooginactie.nl/>

3.8 Stadsdorp Zuid

Stadsdorp Zuid is zogezegd een dorp in een stad dat er gekomen is om mensen langer veilig en gezond thuis te laten wonen. Een bijkomstigheid is echter dat de sociale cohesie in dit gedeelte van de stad ook toegenomen is. De doelgroep van het initiatief bestaat in principe uit senioren, maar er bestaat een kans dat het initiatief zich uitbreidt naar jongere senioren. Deze doelgroep ervaart immers dezelfde behoeften rond sociaal contact en hulp. Het initiatief ontstond toen de initiatiefnemer, Jacques Allegro, onderdeel was van een denktank gericht op wonen, zorg en welzijn en naar Amerika ging om inspiratie op te doen. Daar hadden ze de Village to Village benadering om het ontbreken van een aantal sociale voorzieningen op te vangen.

De initiatiefnemers van de stadsdorpen streven naar een vorm van buurtautonomie op het gebied van zelfzorg en elkaar ondersteunen binnen de gemeenschap. De bewoners hebben zelf de vrijheid in het sociale domein om hun eigen zaken te regelen. Slechts op bepaalde vlakken hebben zij de overheid

nodig, bijvoorbeeld als het gaat om wetgeving rond wonen en zorg. Het initiatief is relatief goed gestructureerd. Zo zijn er bestuursleden en portefeuillehouders, bijvoorbeeld rond de onderwerpen, dienstverlening, sociale activiteiten en zorgproblemen. Daarnaast hebben ze een nieuwsbrief en werkgroepen. Tot slot is er een coördinator die het contact tussen het bestuur en de leden regelt. Het initiatief wordt echter van onderop vormgegeven en is er geen handboek dat kaders stelt. Het initiatief heeft de juiste vaardigheden en kennis in huis, maar dit wordt deels ingegeven door het feit dat het stadsdorp in een welvarende wijk ligt. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de presentaties die eens in de drie weken georganiseerd worden. De helft daarvan wordt door de leden zelf gegeven.

Het werven van leden gaat zo informeel mogelijk. Zo wordt elk jaar aan de leden zelf gevraagd om een nieuw lid aan te leveren door middel van een folder. De inkomsten van het initiatief komen uitsluitend van de leden zelf. Op dit moment telt het initiatief ongeveer 450 leden. Dit maakt het initiatief financieel onafhankelijk. Daarnaast heeft het initiatief geen eigen gebouw of ruimte, maar maakt het gebruik van de ruimtes van andere organisaties. Dit scheelt relatief veel in de kosten (zie bijvoorbeeld de aanbeveling over een fysieke ruimte in het stuk over Amsterdam Fossielvrij). Alleen in het begin heeft het initiatief gebruik gemaakt van startsubsidies van enkele particulieren en het Ouderenfonds.

Een belangrijke factor is het sociale karakter van het initiatief. Ondanks dat het niet het primaire doel van het initiatief was, is het sociale contact en de sociale cohesie toegenomen onder de ouderen. Dit aspect van het stadsdorp wordt erg gewaardeerd. Zo worden er allerlei activiteiten georganiseerd en zijn straten met elkaar verbonden in zogeheten binnenbuurten.

Reflectie

Een belangrijke les die bij dit initiatief naar voren komt is dat de beweging van onderop moet komen om een initiatief echt succesvol te laten zijn. Daarmee kan een initiatief daadwerkelijk aan de behoeften van de burgers of bewoners tegemoetkomen. Door zelf aan de slag te gaan en al doende te leren, is het makkelijker om de behoeften van bewoners te begrijpen en adequaat te anticiperen. Als de gemeente burgerparticipatie en zelfredzaamheid wil bevorderen dan is het belangrijk dat bewoners zelf aan het roer staan en beslissingen nemen, aldus de initiatiefnemers. Een plan ontworpen door professionals zal minder goed aansluiten bij de behoeften van bewoners.

Op basis van interview met Jacques Allegro, 11 september 2017

Sleutelwoorden: buurtautonomie, sociale cohesie

<https://www.stadsdorpzuid.nl/>

3.9 Huurdersvereniging Van der Pekbuurt

De Huurdervereniging Van der Pek vertegenwoordigt sinds 2009 de huurders in de Van der Pekbuurt. Zij huren allen van woningcorporatie Ymere. Deze buurt is een zogenaamd tuindorp, gebouwd in de jaren 20 van de twintigste eeuw. De wijk was ontworpen met als doel om arbeiders een alternatief te bieden voor de verpauperde volksbuurten in het oude centrum, door de stedenbouwkundige dienst van de stad, samen met architect Ernst Jan van der Pek.

De buurt ligt in stadsdeel Noord, dicht bij het centrum van Amsterdam. Ze bestaat uit het grootste deel uit sociale woningen en ligt ingeklemd tussen gebieden die een grote verandering ondergaan, zoals het Overhoeks-gebied en het kanaal, met vlak er naast de tunnel van de Noord-Zuid lijn.

De Ymere had lange tijd het plan om de woningen te slopen en te vervangen door nieuwbouw. De huurdersvereniging heeft een lange strijd gevoerd met woningbouwcorporatie om de sloop van de typische woningen tegen te gaan en te voorkomen dat de zittende bewoners hun woningen moeten verlaten. De huurdersvereniging had regelmatig het gevoel voor het blok gezet te worden. Hen werd bijvoorbeeld na lang vragen een onderbouwing beloofd waarom renovatie duurder zou zijn dan nieuwbouw. Die informatie kregen ze pas vlak voor een overleg, wat effectief voorbereiden voor hen erg lastig maakte. Uiteindelijk is door het activeren van de achterban van huurders, een effectieve lobby en een lange adem in 2012 gelukt: de woningen worden gerenoveerd en minimaal 60% van de woningen blijven een sociale bestemming houden.

De verenging organiseerde gedurende het hele proces veel bijeenkomsten: vergaderingen met de huurders, wijkshouwen, enquêtes, rondleidingen voor bestuurders en volksvertegenwoordigers, huisbezoeken. Samen met de buurt heeft de verenging met de bewoners een eigen buurtvisie opgesteld. Ook was er veelvuldig contact met de media, lokaal en landelijk.

Onder voorzitterschap van Bart Stuart, kunstenaar en bewoner van de buurt, heeft de huurdersvereniging heel veel tijd moeten investeren om hun doel uiteindelijk te realiseren: tegenhouden van de voorgenomen sloop van de sociale woningen, zorgen dat de woningen gerenoveerd worden, en dat de bewoners op prettige manier in de wijk kunnen blijven wonen. Bovendien was het voor het bestuur van de huurdersvereniging, en met name de voorzitter, constant een ongelijke strijd: hun inzet was vrijwillig terwijl de mensen waar zij mee te maken hadden bijna allemaal als professional aan tafel zaten. Hierdoor moest de huurdersvereniging ook haar eigen werkwijze professionaliseren, wat betekende: steeds strategisch vooruitdenken om zo tegenwicht te kunnen bieden aan de goed georganiseerde partijen waarmee ze aan tafel zaten, en tegelijkertijd zorgen dat ze het contact onderhielden met de bewoners in de wijk.

In het begin had de verenging vooral contact met Ymere en het stadsdeel Noord. Later verplaatste hun lobby zich naar de centrale stad, de provincie en ook nationaal: de Rijksbouwmeester, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en leden van de Eerste en Tweede kamer.

Uiteindelijk heeft de huurdersvereniging een advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, van vijftien jaar eerder, in kunnen zetten om stap voor stap de gemeente te overtuigen dat ze de buurt een erfgoedstatus moest toekennen. Daarbij heeft de huurdersvereniging met name de PvdA, destijds de grootste partij in de stad, aangesproken op de relatie van de Van der Pekbuurt met het oorspronkelijke sociaaldemocratische gedachtegoed. Om de politici te overtuigen werden zij steeds opnieuw uitgenodigd om de buurt te bezoeken en aangesproken op hun morele verantwoordelijkheid.

Reflectie:

De Huurdersvereniging Van der Pek heeft zich intensief ingezet voor het behoud van de buurten dat vraagt een enorm uithoudingsvermogen. De initiatiefnemers startten met een protest tegen het beleid, maar werden in de loop van het proces steeds dieper betrokken bij de vormgeving van de plannen die daarvoor in de plaats kwamen. Er is behoorlijk wat capaciteit, betrokkenheid en kennis nodig om deze vorm van participatie vorm te geven. Zeker wanneer ambtenaren en professionals steeds opnieuw

verwachten dat actieve bewoners en hun achterban reageren op plannen, aanschuiven bij allerlei overleggen, meedenken en zelf met ideeën komen. Slechts een beperkte groep bewoners beschikt over de capaciteit om op deze voet te participeren.

De meest actieve mensen, het bestuur en met name de voorzitter van de vereniging, moesten in sommige perioden nagenoeg fulltime beschikbaar zijn. Dat is alleen mogelijk als je je leven daarnaar in kan richten.

Bij langdurige en complexe processen zoals in de Van der Pekbuurt, is een risico dat ambtenaren en andere betrokken professionals te ver vooruitdenken en selectief luisteren bewoners. Hierdoor kunnen ideeën over wat goed is voor de buurt sterk uiteen gaan lopen.

Het is belangrijk om in dergelijke participatieve trajecten rekening te houden met de kennis- en informatieachterstand van bewoners, en te zoeken naar manieren waarop dit ondervangen kan worden zodat er een gelijk speelveld tussen alle belanghebbende ontstaat. De Huurdersvereniging gaf aan dat ze soms uit hun eigen netwerk aanvullende expertise konden inschakelen van professionals die zich herkenden in de doelen van de vereniging, en die bereid waren in hun vrije tijd te helpen.

Op basis van interview met Bart Stuart, voormalig voorzitter, 7 augustus 2017

Sleutelwoorden: buurtkracht, strijd, complexiteit, verdelende rechtvaardigheid

<http://vdpekbuilt.nl>

3.10 Hart voor de K-buurt

Hart voor de K-buurt is een bewonersinitiatief in Amsterdam Zuidoost, geïnitieerd door Mike Brantjes. Hart voor de K-buurt zet zich in om de bestaande bewoners initiatieven te versterken, door initiatieven nieuw leven in te blazen en door het aangaan van kruisverbanden. Het initiatief is in 2016 gestart en mag gebruik maken van een ontmoetingsruimte / kantoor in de Kieverink flat, aangeboden door woningcorporatie de Key.

De K-buurt is van oorsprong een plek waar de eerste generatie migranten kwamen wonen en wordt gekenmerkt door een grote mate van diversiteit van gemeenschappen. Het merendeel van de oorspronkelijke bewoners heeft geen sterke sociaaleconomische positie. De sociale samenhang in de buurt is beperkt en de sociale cohesie is het sterkst binnen etnische gemeenschappen. Het initiatief zet daarom in op het versterken van de onderlinge contacten en het samen beter maken van de buurt. “Het adagium is dan ook om minder samen te praten over doen, maar samen problemen aan te pakken en door samen aan een gemeenschappelijk doel te werken daarmee de participatie te verbeteren en relaties en betrokkenheid te bouwen in de buurt.” Hart voor de K-buurt heeft verschillende protestacties opgezet, waarvan twee zeer succesvolle die volop in het nieuws zijn geweest. Ten eerste het protest tegen de gemeentelijke plannen om het K-plein tussen Metro Kraaiennest en het buurtcentrum BonteKraai te bebouwen. Ten tweede de actie tegen het besluit van de GVB om het metrostation Kraaiennest te sluiten.²⁰

Met de Hart voor de K-buurt actie zette buurtbewoners zich in voor het behoud van het K-plein als ontmoetingsplek voor buurtbewoners – het hart van de buurt. De oorspronkelijke gemeenteplannen

²⁰ Dit i.v.m. het visgraatmodel wat ingevoerd gaat worden in aansluiting op de Noord-Zuidlijn. Zie ook: http://www.at5.nl/artikelen/166375/rechtstreekse_verbinding_met_het_centrum_te_verliezen

hielden geen rekening met de behoeften van buurtbewoners. In eerste instantie deden bewoners hun beklag bij het stadsdeel maar daar kregen ze geen gehoor. Om die reden zijn ze naar de Stopera gegaan om in te spreken bij de gemeenteraad.²¹ Daar werd ingestemd met de wens van de bewoners om betrokken te zijn bij de herinrichting. De gemeenteraad stelde vervolgens een bureau in om de communicatie en inventarisatie rondom de planvorming op zich neemt.

Hart voor de K-buurt wist ruim 300 mensen te mobiliseren, waarvan het merendeel nu is afgehaakt uit ontevredenheid over de mate van inspraak en samenwerking. De buurtbewoners voelen zich onevenredig vertegenwoordigd in het participatietraject dat door de gemeente is opgezet. De initiatiefnemer geeft aan dat de rol van nieuwkomers in de wijk van invloed is. Recente nieuwbouw en de herontwikkeling van de flat Kleiburg trekken hoger opgeleide, autochtone bewoners aan. Dit heeft niet alleen impact op de oorspronkelijke samenstelling van de wijk, maar ook op de mate waarin bewoners vertegenwoordigd zijn. Betrokkene geven aan dat bewoners van de flat Kleiburg meer betrokken worden in het participatietraject dan de groep buurtbewoners die de actie startten.

De nieuwe bewoners kunnen ook invloed uitoefenen op lokaal beleid omdat zij de weg weten te vinden in de bureaucratie, terwijl de oorspronkelijke bewoners niet over de juiste kennis of vaardigheden; bijvoorbeeld doordat ze vanuit hun achtergrond niet gewend zijn aan een cultuur waarin inspraak mogelijk is, of omdat ze laaggeletterd zijn.

De acties van Hart voor de K-buurt zijn niet slechts op gericht om ongewenste besluiten terug te draaien, maar ook om in de gelegenheid gesteld te worden om als bewoners de buurt zelf vorm te geven vanuit de ervaringskennis van buurtbewoners. Deze kennis wordt te weinig meegenomen in de politieke besluitvorming waardoor buurtbewoners het gevoel krijgen dat er geen rekening wordt gehouden met hun behoeften, en het gevoel hebben dat de buurt niet meer van hun is.

Een meer algemeen probleem wat wordt aangekaart door buurtbewoners die betrokken zijn bij Hart voor de K-buurt, is dat de manier waarop het stadsdeel bewonersparticipatie in de wijk probeert vorm te geven, niet aansluit op de beleavingswereld van bewoners. Volgens de initiatiefnemer wordt er vanuit het stadsdeel te veel in silo's (beleidsterreinen) gedacht. Zo zijn er bijvoorbeeld projecten gericht op het bevorderen van de gezondheid of op onderwijs waarbij buurtbewoners worden uitgenodigd te participeren. Er is echter geen samenhang tussen deze kleine projecten die onafhankelijk van elkaar opereren, en de betrokken ambtenaren hebben vaak alleen kennis over hun eigen domein. Een integrale aanpak sluit beter aan op de beleavingswereld van bewoners en maakt het mogelijk dat initiatieven elkaar versterken in plaats van naast elkaar bestaan.

Reflectie

De buurtbewoners betrokken bij Hart voor de K-buurt streven naar goede openbare ruimte: een stadsdorp-kern – het hart van de buurt. Ze streven naar het verbeteren van onderlinge contacten in de buurt en het verbeteren van het leefklimaat. Hierin voelen zij zich niet gehoord door het stadsdeel. De ervaringskennis van bewoners over hun wijk, en de ideeën worden volgens hen niet meegenomen in de belangenafweging. Hart voor de K-buurt vraagt er nadrukkelijk om dat de kracht van de buurt wordt “gezocht, gebruikt en versterkt”. Hiermee doelen zij onder meer op het versterken en ondersteunen van bewonerscommissies die bottom-up werken en veel breder inzetbaar zijn omdat ze zich voor allerlei vraagstukken inzetten zoals armoedebestrijding, schoon, veiligheid, rattenbestrijding voorlichting. Het gemeentebestuur wordt programmatisch aangepakt en sluit volgens bewoners slecht aan bij de behoefte van buurtbewoners.

²¹ Zie oa.: https://www.youtube.com/watch?v=V9HYWW_LrZc en <https://www.youtube.com/watch?v=0db61FjYEQQ>

Deze situatie laat duidelijk zien dat er verschillende opvattingen ten aanzien van participatie door elkaar lopen, en dat er geen overeenstemming is over wie welke verantwoordelijkheid heeft en waarover. Buurtbewoners zeggen “we moeten toch participeren van de overheid? En als we dan iets willen of doen dan mag het niet”. Het is belangrijk dat dit onbegrip wordt weggenomen en dat er met de buurt gekeken wordt hoe de verhoudingen verbeterd kunnen worden en hoe bewonersparticipatie (in de toekomst) kan worden vormgegeven.

Op basis van interview met Mike Brantjes, 29 september 2017

Sleutelwoorden: toegankelijkheid, procedurele en verdelende rechtvaardigheid, ervaringsdeskundigheid

<http://hartvoordebuilt.blogspot.nl/>

3.11 Bevindingen casestudies

De hierboven beschreven initiatieven laten zien hoe initiatiefrijk en ondernemend Amsterdammers zijn. De voorbeelden lopen uiteen van het ene uiterste van het spectrum, initiatieven waarin de overheid geen rol heeft (zelforganisatie), tot het andere uiterste, initiatieven waarin men de ‘rechtmatige overheid’ probeert te beïnvloeden (beleidsbeïnvloeding). Zoals we in hoofdstuk 1 al aangaven, bestrijkt dit een breed terrein aan vormen van participatieve en participatieve democratie met ieder een eigen dynamiek. Daarbovenop is ieder initiatief uniek, en wordt in grote mate bepaald door de (hyper)lokale cultuur, de omstandigheden, de lokale infrastructuur en de betrokkenen zelf (o.a. de capaciteit, het netwerk en uithoudingsvermogen). In sommige gevallen worden vergelijkbare methoden en instrumenten ingezet, maar hoe deze uitpakken en de mate van succes hangt in grote mate af van deze contextuele factoren. In ons onderzoek hebben we geprobeerd om deze lokale dynamiek in kaart te brengen door in te zoomen op een tiental initiatieven. Daarbij hebben we gekeken naar de motivatie van initiatiefnemers, *wat willen ze bereiken en waarom? Wat gaat er goed? Hoe versterken de betrokken partijen elkaar?* Maar ook, *waar het schuurt en hoe komen de verhoudingen op spanning te staan?* Ondanks de diversiteit en vaak ook complexiteit van de cases, zijn er een aantal generieke punten die naar voren zijn gekomen die we hier onderverdelen in drie punten die voortkomen uit het analysekader: de doelmatigheid, de verhouding gemeente en bewonersinitiatief, en leerpunten. Deze behandelen we hieronder kort. Daarnaast worden de casestudies ook meegenomen in de algemene analyse in hoofdstuk 5.

De doelmatigheid

Kijkend naar de verschillende cases lijken een aantal factoren van belang voor de doelmatigheid van de initiatieven. De deelname van hoogopgeleide, betrokken en goed geïnformeerde vrijwilligers levert een belangrijke bijdrage aan het slagen van een initiatief. Cases zoals bijvoorbeeld de Huurdersvereniging van der Pekbuurt, Mooi Wildeman en Hart voor de K-buurt laten ook zien dat de verschillende initiatiefnemers zich ook inzetten om de inclusiviteit van participatietrajecten te vergroten.

Er zijn verschillende initiatieven waarin buurtautonomie en directe zeggenschap over de eigen leefomgeving (de buurt) nagestreefd wordt. In de hierboven beschreven initiatieven komt naar voren dat wanneer die autonomie betrekking heeft op participatieve initiatieven waarbij de overheid geen, of een beperkte rol heeft, deze doorgaans succesvol zijn. Zodra initiatieven formele procedures raken en

invloed uitoefenen op beleidsprocessen die vanuit de gemeente worden bestuurd, dan wordt zeggenschap en inspraak een stuk lastiger. Het vergt behoorlijk wat tijd en kennis om daar een bijdrage aan te kunnen leveren.

Een belangrijk punt wat tenslotte door verschillende geïnterviewden naar voren wordt gebracht is het kunnen beschikken over een ontmoetingsruimte. Deze hoeft niet in eigen beheer te zijn, maar moet wel zonder al te veel belemmeringen bruikbaar zijn voor overleg tussen initiatiefnemers en als plek voor ontmoeting met direct betrokkenen, buurtgenoten en ambtenaren.

De verhouding gemeente en bewonersinitiatief

Alle initiatiefnemers verhouden zich, ongeacht het type initiatief, in meer of mindere mate tot de gemeente. Een aantal van de geïnterviewde initiatiefnemers heeft zeer goede ervaringen met deze samenwerking. Verschillende initiatiefnemers merken op dat de huidige inspraakprocedures ontoegankelijk of weinig uitnodigend zijn voor een grote groep bewoners en proberen daar met hun initiatief oplossingen voor te vinden. Ze hebben hierin meer ruggensteun vanuit de gemeente nodig om dit voor elkaar te krijgen.

Een aantal van de geïnterviewden geeft aan zeer ontevreden te zijn over de extern ingehuurd expertise, verantwoordelijk voor participatieve trajecten in de buurt. Dit blijkt vooral een factor te zijn wanneer het gaat om infrastructuur en gebiedsplanung. Oftewel, de pittige dossiers die een grote mate van verdeeldheid veroorzaken en waarbij (grote) belangen een rol spelen. Het vraagt behoorlijk wat expertise, capaciteit en uithoudingsvermogen van bewoners om in deze processen hun stem te laten horen en de belangen en behoeften van bewoners worden niet altijd op gelijke voet meegenomen in de besluitvorming. Dit terwijl de ervaringskennis van buurtbewoners een belangrijke bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de leefbaarheid van buurten. Een aantal van de hierboven beschreven casestudies laat zien dat het potentieel van de buurt om actief bij te dragen aan participatietrajecten onderbenut is.

Uit verschillende van de hierboven genoemde voorbeelden blijkt dat bewoners vooral boos worden en afhaken als ze het gevoel hebben dat hun inbreng niet serieus genomen wordt. Mogelijk kan dit in sommige gevallen overkomen dat bewoners boos zijn omdat ze hun zin niet krijgen, maar dat hoeft niet altijd het geval te zijn. Soms is er sprake van (wederzijds) onbegrip of onvermogen.

Het is van belang dat de energie van bewoners om te participeren niet wegvloeit. Dit gaat ten koste van het zelforganiserend vermogen van een buurt en het vermogen vanuit bewoners om zelf oplossingsgericht problemen in de buurt aan te pakken.

Leerpunten

De hierboven beschreven cases bevestigen dat bepaalde groepen mensen beter hun weg weten te vinden binnen de gemeente doordat de betrokkenen over de juiste capaciteiten, kennis en netwerken beschikken om hun initiatief op te pakken. Met name bij initiatieven die grilliger of complexer zijn spelen deze competenties een belangrijke rol. Hierdoor is er sprake van een onevenredige vertegenwoordiging van bepaalde groepen. Om een gelijk speelveld te creëren voor participatieve initiatieven en burgerparticipatie is het belangrijk dat dit ondervangen wordt. Voor bepaalde groepen bewoners is

(digitale) overheidsinformatie, uitnodigingsbeleid en informatie over methoden om te participeren veel minder toegankelijk.²²

Niet alleen de inbreng van de mondige bewoners moet worden meegenomen, maar het is juist belangrijk om ook bewoners te horen die niet zo makkelijk hun stem laten horen. Groepen die je niet bereikt met de geijkte inspraakprocedures en mechanismen. Het bereiken van deze groepen vergt creativiteit en buiten de gebaande paden treden. Daarbij geven initiatiefnemers aan dat het bovenal belangrijk is om goed te luisteren en in te spelen op de manier waarop bewoners zich organiseren en hun stem kunnen en willen laten horen – hier is meer kennis over de (hyper) lokale cultuur nodig.

Participatieve processen verlopen doorgaans moeizaam en zijn grotendeels context-afhankelijk. Daarbij komt dat de verhouding tussen overheid en bewoners langzaam aan het verschuiven is. Het is daarom belangrijk om samen te leren en toe te werken naar een duurzame, positieve verstandhouding. Alle betrokkenen dragen daar verantwoordelijkheid in. Een belangrijke voorwaarde is dan ook dat de betrokkenen heldere afspraken maken over hun rol en verantwoordelijkheid. Daarnaast is het creëren van experimenteerruimte ook van grote waarde voor het versterken van de participatieve democratie.

²² In een rijke stad met veel hoogopgeleide bewoners, waar een rijkdom aan initiatieven is. Tegelijkertijd liegen de cijfers van OIS er niet om. In de stadsdelen Noord, Zuidoost en Nieuw-West heeft 80% van de inwoners een laag tot midden opleidingsniveau (mbo of lager). In de stadsdelen Centrum, Zuid, West en Oost ligt dit percentage beduidend lager, namelijk rond de 40-50%. Uit aanvullende cijfers blijkt dat het percentage laaggeletterden in Amsterdam rond de 16% ligt. In bepaalde wijken en buurten in de stadsdelen Noord, Zuidoost en Nieuw-West zal dit percentage beduidend hoger liggen dan in de stadsdelen met een hoger percentage hoger opgeleiden. Het is belangrijk om dit te beseffen omdat uitnodigingsbeleid op basis van een uitnodigingsbrief, flyer of oproep in lokale kranten bepaalde doelgroepen niet of slecht bereikt.

Hoofdstuk 4 Bevindingen gespreksrondes

Ter aanvulling op de casestudies zijn twee bijeenkomsten met rondetafelgesprekken ingepland waar bewoners op basis van open uitnodiging aan kunnen deelnemen. Ongeveer 70 mensen namen deel aan deze eerste bijeenkomst op 19 september 2017 in Het Sieraad in Amsterdam West. De tweede bijeenkomst vond plaats op maandag 13 november in Podium Mozaïek in Amsterdam West en werd door ongeveer 55 deelnemers bezocht. In dit hoofdstuk zetten wij zowel de opzet als de uitkomsten van deze bijeenkomsten uiteen.

Een analyse van de gespreksverslagen van deze twee bijeenkomsten vormen, samen met de casestudies de onderlegger voor de analyse in het volgende hoofdstuk. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek hebben we een zestal thema's geïdentificeerd, uitgewerkt en daar aanbevelingen aan gekoppeld.

4.1 Eerste bijeenkomst: ervaringen delen en bouwen aan een netwerk

Tijdens de eerste bijeenkomst gingen acht groepen onder begeleiding van een facilitator met elkaar in gesprek. In de eerste ronde spraken ze over de vraag: *Wat is er nodig om de participatieve democratie te versterken?* De tweede ronde ging over de vraag: *Wat is er nodig om een kennisnetwerk rondom participatieve democratie op te bouwen?*

Bij de eerste ronde deelden deelnemers ervaring met specifieke praktijkvoorbeelden waar ze bij betrokken zijn of waren. Vervolgens onderzochten ze deze ervaringen aan de hand van twee vragen: *Wat zijn de positieve aspecten van deze ervaring?* en *Wat had er beter gekund?* Er werden zeer uiteenlopende ervaringen besproken. Sommige waren heel concreet, zoals bijvoorbeeld het initiatief om in een van de gebouwen van de UvA in het centrum die vrijkomen huisvesting te ontwikkelen voor ouderen, ervaringen met de G250 buurttop in De Pijp, een door bewoners in Zuidoost opgezette lokale gehandicaptenorganisatie, een bewonersbedrijf in Noord en bewoners die zich inzetten om zwerverfietsen te melden. Andere ervaringen die de groepen onderzochten waren meer algemeen van aard. Zo werd er bijvoorbeeld gesproken over het directe contact met ambtenaren, beschikbaarheid van kennis om te kunnen participeren, je stem laten horen door burgerlijke ongehoorzaamheid, het negatieve effect van gedoogbeleid van de gemeente maar ook de mogelijkheid om in of uit een participatietraject te (kunnen) stappen.

Uit alle ervaringen en verbeterpunten die de deelnemers noemden, kwamen een aantal centrale thema's naar voren. Dat waren onder andere: kennisoverdracht, feedbackmechanismen, diversiteit, bureaucratie en toegankelijkheid, persoonlijk contact, beperkte invloed, handhaving, wederkerigheid, schaal en gebruik van ervaringskennis van bewoners. Ter illustratie enkele voorbeelden van wat in de verschillende groepen aan de orde kwam:

- Schaal: in de stad zijn veel platforms en initiatieven actief op een schaal die kleiner is dan de omvang van een gebied. (Amsterdam is geografisch opgedeeld in 22 gebieden) Daarom ligt er volgens de deelnemers aan een van de tafels een opdracht voor het stadhuis om de haarvaten van de samenleving te vinden.

- Kennisoverdracht: voor mensen die willen participeren kan het best lastig zijn om erachter te komen *hoe* ze dat het beste kunnen doen. Zowel de overheid als burgers zouden hun opgebouwde kennis beschikbaar moeten stellen. Dit bevordert de overdracht van kennis, bijvoorbeeld wanneer iemand niet langer betrokken kan zijn bij een participatietraject en zijn of haar rol wordt overgenomen door iemand anders.
- Feedbackmechanismen: de overheid moet mensen serieus nemen. Daarvoor is het belangrijk dat ze bereikbaar is. Het is daarbij ook belangrijk dat er een goede terugkoppeling plaatsvindt na bijeenkomsten waar bewoners, ondernemers, ambtenaren en bestuurders bijeen zijn gekomen. Het is voor deelnemers belangrijk om te zien wat er met hun inbreng wordt gedaan en welke belangenafweging er heeft plaatsgevonden.

In de tweede ronde spraken de deelnemers over wat er nodig is om een kennisnetwerk rondom participatieve democratie op te bouwen. Hierbij kregen de deelnemers drie vragen mee ter ondersteuning van hun discussie: *Waar is deze kennis? (personen, initiatieven, online, ...), Hoe kan deze het beste gedeeld worden?* en *Wat is er nodig om deze kennis op een goede manier te delen?* De groepen kwamen tot uiteenlopende antwoorden en ideeën, daarbij kwamen verschillende thema's uit de eerste ronde terug. Zo werd bij een van de tafels opgemerkt dat er zo veel verschillende vormen zijn van participatie of invloed uitoefenen, dat het belangrijk is om eerst een goede ordening aan te brengen, voordat deze vraag goed beantwoord kan worden. Aan deze tafel werd het belang van een goede kennisuitwisseling onderstreept, omdat mensen vaak helemaal niet weten wat mogelijk is, hoe je een initiatief kan opstarten, en wie je bij de gemeente daarvoor kan benaderen. Een andere tafel kwam tot drie adviezen voor de opbouw van een kennisnetwerk. Houd bestaande netwerken in stand, bijvoorbeeld door te zorgen voor laagdrempelige en toegankelijke ontmoetingsplaatsen in de buurt. Zorg dat je per onderwerp de juiste schaal kiest om te op te organiseren, (stedelijk, stadsdeel, gebied), en leg contact met bestaande groepen. Een derde groep noemde het belang van deliberatie, dit is essentieel voor een open communicatie en om van elkaar te kunnen leren. Ook zijn er volgens deze groep buurtambassadeurs nodig.

4.2 Tweede bijeenkomst: praktische handvaten voor versterking participatieve democratie

Aan de tweede bijeenkomst op maandag 13 november in Podium Mozaïek in Amsterdam West namen ongeveer 55 mensen deel. De groep bestond voornamelijk uit bewoners, maar er waren ook enkele ondernemers en leden van bestuurscommissies en de gemeenteraad. De gesprekken waren zo opgezet dat ze voortbouwden op de uitkomsten van de eerste bijeenkomst. De gemeente was nadrukkelijk op zoek naar praktische ideeën om de participatieve democratie te versterken. De deelgesprekken hadden de volgende thema's:

- Communicatie
- Kennisdeling
- Hoe gaan we met elkaar om?
- Verwachtingen
- Toegankelijkheid
- Brainstormtafel (vrij thema)

Deelnemers hadden van tevoren aangegeven over welk thema ze wilden meepraten. Onder leiding van een facilitator werd elk thema aan een aparte tafel besproken. De deelnemers die bij de brainstormtafel aanschoven kozen zelf een of meerdere thema's waar zij over wilden praten.

De gesprekken verliepen in drie stappen. Eerst verkende de groep het thema. Daarna werden de deelnemers gevraagd om een top drie uit te werken van uitdagingen en daarbij behorende oplossingen. Tot slot dacht elke groep na hoe deze oplossing er praktisch uit zou kunnen zien.

Onder leiding van de facilitator heeft elke groep hun thema eerst onderzocht aan de hand van de vraag: *Welke uitdaging wil de groep bespreken en welke oplossingen horen daarbij?* In het tweede deel van de groepssessie werd de deelnemers gevraagd een short list te maken van uitdagingen en de daarbij behorende oplossingen.

De thema's waren breed ingestoken. Dit gaf de groepen ruimte om zelf verder invulling te geven aan het onderwerp. De facilitators kregen per onderwerp een aantal onderzoeksvragen mee die zij op eigen inzicht in konden zetten. Voor elke tafel was er een onderlegger beschikbaar gesteld, die door de deelnemers zelf werd ingevuld. De ondersteunende vragen en de onderlegger zijn terug te vinden in bijlage IV. Vanuit de gemeente is een verslag van de avond opgesteld.

Hieronder geven we een beknopte impressie van de gesprekken, gebaseerd op het verslag van de bijeenkomst en de door deelnemers per tafel ingevulde onderleggers.

Communicatie: in het kader van participatieve democratie draait het bij de communicatie tussen gemeente en bewoners met name om de manier waarop actieve bewoners en de gemeente beter met elkaar kunnen communiceren. Op welke manier willen bewoners meepraten, via welk medium? Hoe wordt digitale ongelijkheid voorkomen? Kan een burgerloket helpen? Of bijvoorbeeld online stemmen?

De onderwerpen die door de deelnemers aan deze tafel werden besproken waren onder andere: top-down versus bottom-up communicatie, transparantie, inzet van social media, live communicatie, realisme in wederzijdse verwachtingen en de opzet van cursussen om te leren participeren.

Zo stelde deze groep dat het een uitdaging is 'om van beneden naar boven te denken' in plaats van andersom. Van boven naar beneden denken wordt door de gemeente vaak instrumenteel gebruikt bij het behalen van haar eigen doelen. Het inzetten van kennis uit de samenleving is juist nodig om beter beleid te maken – in de woorden van de deelnemers: de gemeente moet van buiten naar binnen denken.

Daarop aansluitend sprak de groep over het belang van een transparant en open deliberatief democratisch proces. Verschillende praktische toepassingen kunnen daarbij helpen, zoals het zo veel mogelijk zichtbaar en toegankelijk maken van informatie die in principe openbaar is. De groep kwam met het idee om een online ontwikkelpagina op te zetten. Een soort online forum waar bijeenkomsten live worden gestreamd, notities beschikbaar worden gemaakt en live feedback kan worden gegeven, inzicht in ambtelijke processen en planningen te verkrijgen is, etc. De gemeente moet durven experimenteren en leren in dit soort processen van co-creatie, aldus deze groep.

Ook brak de groep een lans voor de inzet van gepensioneerden als adviseurs voor het verbeteren van de geschreven en telefonische communicatie vanuit de gemeente zodat deze beter kan aansluiten op de behoeften van bewoners. Daarnaast kunnen gepensioneerden ook een mediërende rol spelen in het verbeteren van de communicatie en het verwachtingsmanagement tussen gemeente en bewoners in participatieve trajecten. Tot slot pleitte de groep voor het opzetten van cursussen 'participeren kun je leren'.

Kennisdeling: het thema kennisdeling richtte zich op de vraag hoe kennis en ervaring met het opzetten van participatieve initiatieven beter en effectiever kan worden gedeeld. Het gaat hierbij zowel om ervaringen die zijn opgedaan met initiatieven vanuit de samenleving als initiatieven vanuit de gemeente. De gemeente was op dit thema geïnteresseerd in de vraag of een toolkit een bijdrage kan leveren aan het versterken van participatieve initiatieven. Zo ja, hoe zou die toolkit er dan uit moeten zien? Of zijn er andere middelen nodig?

Deze groep maakte een onderscheid tussen informatie en kennis. Kennis heeft een procesmatige kant 'hoe kom je als initiatiefnemer van A naar B?' Informatie gaat over 'hoe iets zit of waar je iets kunt melden' zo stelden de deelnemers aan deze groep. Vervolgens maakten ze een onderverdeling in vier stromen van kennis: 1) tussen gemeente en burgers, 2) tussen initiatieven onderling, 3) tussen initiatieven de wijk waar ze betrekking op hebben, en 4) tussen inwoners onderling.

De informatievoorziening vanuit de gemeente naar de bewoners werkt niet goed, concludeerde de groep. Maar informatievoorziening vanuit bewoners naar de gemeente verloopt ook stroef. De groep kwam met een praktische oplossing voor dit probleem, namelijk een zogenaamde 'debug'-lijst: een ticketingsysteem. Een publieke meldlijst waar je problemen kunt delen, en waar je vervolgens terug kunt zien hoe meldingen worden opgepakt. Een open en transparant meldingssysteem ondervangt ook de gebrekkige kennisdeling tussen verschillende afdelingen bij de gemeente, die onder meer ontstaat doordat de verschillende stadsdelen uiteenlopende werkwijzen hanteren.

Om de kennisdeling tussen initiatieven onderling te verbeteren stelde de groep onder andere voor om te leren van de aanpak van instellingen als InHolland en de HvA, waar initiatieven bij elkaar komen. Ook kunnen organisaties als LSA²³, Stichting !WOON²⁴ of de bewonersacademie²⁵ een rol spelen. Daarnaast kunnen initiatiefnemers zelf ook aan een netwerk bouwen en kunnen meer ervaren initiatiefnemers zich opstellen als coach voor beginnende initiatiefnemers.

Een muurkrant of video's van jongeren zijn middelen om kennis over initiatieven in de wijk te delen. Maar ook het werken via gedeelde documenten kan helpen, zodat iedereen zich makkelijk aan kan sluiten. Ook stelde de groep voor om via een cursus actief burgerschap de kennisdeling tussen inwoners onderling te vergroten omdat sommige inwoners hulp nodig hebben om mee te kunnen doen.

Tot slot concludeerde de groep dat het belangrijk is om te werken aan vertrouwen, zeker bij inwoners die gedemotiveerd zijn geraakt. Door met kleine stappen iets daadwerkelijk voor elkaar te krijgen, kan dat vertrouwen in elkaar weer teruggewonnen worden.

Hoe gaan we met elkaar om? Dit thema richt zich op de vraag hoe er beter invulling gegeven kan worden aan het contact tussen gemeente en bewoners. Tijdens de eerste bijeenkomst gaven meerdere deelnemers aan dat de huidige procedures een uitsluitende werking hebben omdat het een zeker

²³ Het LSA is een netwerk van bewonersgroepen, buurthuizen in zelfbeheer, BewonersBedrijven en coöperaties.

²⁴ Stichting !WOON adviseert en helpt bewoners met oplossen van problemen en nemen van initiatieven in en rond de woning.

²⁵ De Bewonersacademie is een netwerk met meer dan 1000 actieve bewoners, betaalde krachten en (ervarings)deskundigen in organisaties en kennisinstellingen.

kennisniveau van bewoners veronderstelt. Procedures zijn voor sommige bewoners niet alleen moeilijk te begrijpen, het is ook niet altijd helder welke methode effectief is. In sommige gevallen werkt het effectiever om via informele ingangen invloed uit te oefenen dan de formele weg te bewandelen.

De groep die dit thema besprak kwam tot drie oplossingsrichtingen. Ten eerste is het beter om als burger of ondernemer vooraf betrokken te worden bij de ontwikkeling van een plan of beleid dan achteraf. Ten tweede: meer duidelijkheid en transparantie in besluitvormingsprocessen. Ten derde is het belangrijk om de juiste doelgroep op het juiste moment, op de juiste plek en op het juiste moment van de dag te betrekken.

De groep stelde zichzelf de vraag 'waarom moeten mensen eerder betrokken worden?' en stelde dat we toe moeten werken naar co-creatie en gedeeld eigenaarschap over maatschappelijke problemen. Een methode die de groep voorstelde is 'design thinking', de gebruiker staat hierbij centraal en je neemt beslissingen vanuit de belevingswereld van de gebruiker.

Om meer transparantie over besluitvorming te bewerkstelligen, introduceerde deze groep een 'user journey', een reisverslag waarin het proces dat leidt tot besluitvorming wordt beschreven. Bijvoorbeeld om zo helder te maken wat er met een inspraakreactie is gedaan en welke belangenafweging er heeft plaatsgevonden.

Het derde voorstel behelst een oproep om doelgroep, moment, plaats en tijd van interactie beter op elkaar af te stemmen. Een gesprek aanknopen met buurtbewoners over een (speel-)plein op een tijdstip waarop ouders hun kinderen naar bed brengen is niet slim. De gemeente moet nieuwsgierig zijn naar wat de doelgroep drijft, daar is durf voor nodig en de overtuiging dat participatie tot betere plannen leidt.

Verwachtingen: een veel voorkomend probleem is dat deelnemende partijen een ander verwachtingspatroon hebben van een participatief traject. Er zijn verschillende onderliggende problemen zoals gebrek aan kennis van deelnemende partijen, verschuivende verhoudingen gedurende de looptijd van het project, en beloften die niet nagekomen worden. De centrale vraag was daarom: hoe kan samenwerking tussen de gemeente (volksvertegenwoordigers, bestuurders, ambtenaren) en burgers vorm worden gegeven op basis van reëel verwachttingsmanagement; wat verwachten bewoners daarin in het contact met de gemeente? Wat mag de gemeente van bewoners verwachten?

Ook deze groep stelde het belang van vertrouwen voorop. Iedere keer wanneer bewoners en ondernemers gevraagd worden te participeren, verwachten zij dat er ook iets gebeurt met wat zij inbrengen. Als de gemeente alleen informatie ophaalt, wordt dat door bewoners niet ervaren als 'samen bouwen aan de stad'. De groep ziet dit niet als inspraak want de gemeente bepaalt zelf of en wat zij met de inbreng van bewoners gaat doen. De groep stelt dat als er samen aan de stad gebouwd moet worden dit concreet betekent dat de gemeente meer invloed moet geven aan ondernemers en bewoners. Als dergelijke inspraakprocessen moeizaam verlopen, is het cruciaal om met elkaar in gesprek te blijven en in alle openheid belangentegenstellingen te bespreken.

Daarnaast moeten we uitgaan van de goede wil van alle betrokkenen – bewoners, ondernemers en ambtenaren. Echter, door wetten, regels en historie kan er een ambtelijke dynamiek ontstaan die door bewoners als arrogant en elitair kan worden ervaren. Daarom is volgens de deelnemers aan dit gesprek een andere houding van ambtenaren nodig.

Toegankelijkheid: er is sprake van ongelijkheid in participatie. Dit probleem werd niet alleen tijdens de eerste bijeenkomst aangekaart, maar kwam ook herhaaldelijk terug in de interviewgesprekken. Bewoners die beschikken over de juiste capaciteiten, kennis en een goed netwerk kunnen makkelijker en effectiever invloed uitoefenen dan bewoners die niet over deze competenties beschikken. De vraag is uiteraard wie verantwoordelijkheid draagt om hier iets aan te doen: hoe zorgen bewoners én de gemeente er voor dat participatieve projecten binnen de participatieve democratie recht doen aan groepen bewoners in de stad die minder goed in staat zijn te participeren? Hoe zorgen we ervoor dat iedereen in een buurt of wijk echt mee kan doen?

De groep die dit thema besprak concludeerde dat het van groot belang is dat er meer en betere ontmoetingen plaatsvinden tussen alle betrokkenen van een participatieve initiatief. De groep identificeerde hierbij verschillende drempels die weggenomen moeten worden. Door formele processen en beleidscycli worden burgers te laat betrokken bij plannen: veel besluiten zijn al genomen en er is geen invloed meer mogelijk. Echte toegang voor bewoners en ondernemers is heel belangrijk. Zo zou de gemeente volgens deze groep bijvoorbeeld een groot bord op kunnen hangen waar bewoners hun ideeën voor de stad op kunnen schrijven.

Een gebrek aan ontmoetingsplekken vormt een tweede drempel. Om deze ontmoetingsplekken te creëren is het belangrijk om meer rekening te houden met barrières die goede ontmoetingen in de weg staan zoals fysieke toegankelijkheid, taal, capaciteiten en vaardigheden om in gesprek te gaan. Fysieke ontmoetingen kunnen worden aangevuld met interacties via internet, suggereerde de groep.

Wat deze groep ook aanstipte is het belang van het continue motiveren van mensen om betrokken te blijven. Een positieve grondhouding kan volgens deze groep hieraan bijdragen door bijvoorbeeld van 'nee, tenzij...' naar een houding van 'ja, mist...' te gaan. Bovendien zou, in de ideale situatie, het onderscheid tussen bewoners en ambtenaren moeten verdwijnen. Iedereen is dan een 'buurtparlementariër', zo bedacht de groep.

Brainstormtafel: deze groep deelnemers formuleerde zelf een thema waarover zij in gesprek wilden gaan. De tafelvoorzitter maakte hierbij gebruik van socratische gesprekstechnieken om met de groep tot een relevante vraag te komen.

De deelnemers aan de brainstormtafel werkten vier concrete voorstellen uit: buurtplatforms in plaats van bestuurscommissies, bewoners en ambtenaren die elkaar trainen, een buddysysteem met ondernemers en buurtbewoners, en een eerste vrouwelijke burgemeester van Amsterdam.

Buurtplatforms (op schaalniveau van een buurt) kunnen er voor zorgen dat buurtinitiatieven beter vorm kunnen krijgen, zo stelde de groep. Bestuurscommissies of stadsdeelcommissies functioneren op een te grote schaal. In deze buurtplatforms komen bewoners en lokale organisaties zoals de wijkagent, ondernemers en bewonersverenigingen samen, was het idee van de groep. Het is hun taak om in overleg met het stadsdeel prioriteiten voor de buurt af te stemmen en bewoners bij te praten over beleidsontwikkelingen.

Om de kloof tussen burgers en de gemeente verder te dichten is het goed dat bewoners en ambtenaren elkaar gaan trainen, bedachten de deelnemers aan de brainstormtafel. Ambtenaren kunnen zo leren van 'alledaagse uitdagingen voor bewoners' en de bewoners doen meer kennis op over hoe de gemeente werkt.

De groep bedacht ook een talentontwikkelprogramma om de lokale economie te stimuleren.. Dit talentontwikkelprogramma werkt met een buddysysteem waarin ondernemers en bewoners aan elkaar kunnen worden gekoppeld, zodat bijvoorbeeld jongeren hun talenten beter kunnen ontwikkelen.

Tot slot vond de brainstormtafel het de hoogste tijd voor een eerste vrouwelijke burgemeester voor Amsterdam.

Hoofdstuk 5 Reflectie en aanbevelingen

Op basis van de casestudies en de uitkomsten van de rondetafelgesprekken zijn er een zestal thema's naar boven gekomen die de ervaringen van bewoners met participatie in Amsterdam weergeven en aanknopingspunten bieden hoe deze kennis en ervaring kan worden ingezet om de participatieve democratie te versterken.

[1] **Ontmoeten** – Voor een effectieve samenwerking is het belangrijk dat mensen elkaar kunnen ontmoeten omdat dit de sociale cohesie in de wijk of buurt versterkt wat ten goede komt aan de onderlinge verhoudingen. Dit geldt zowel voor initiatiefnemers onderling, als tussen initiatiefnemers en hun achterban of doelgroep, ambtenaren en/of andere professionals. Goede verhoudingen vormen de basis van een goed functionerende democratie. Digitale middelen kunnen hierin ondersteunen maar kunnen dit contact niet vervangen. Uit de praktijk blijkt dat het ter beschikking hebben van een ontmoetingsruimte hierin een belangrijke rol speelt, zodat initiatiefnemers en betrokkenen elkaar fysiek kunnen ontmoeten en een plek hebben om zich te organiseren.²⁶ Een viertal aanbevelingen bij dit punt:

- Zorg als gemeente voor voldoende laagdrempelige en toegankelijke ontmoetingsplaatsen *in en van de buurt*.
- Draag als gemeente zorg voor een evenwichtige verspreiding van ontmoetingsplaatsen over de stadsdelen.
- Ondersteun de ontwikkeling van een kennisnetwerk van initiatiefnemers bestaande uit zowel bewoners als ambtenaren, (sociaal) ondernemers en gebiedsvertegenwoordigers om kennisdeling te bevorderen en samenwerking tussen verschillende partijen te stimuleren.
- Stimuleer doelgroepgerichte burgerjournalistieke initiatieven die ontmoetingen tussen bestuurders, volksvertegenwoordigers en bewoners tot stand brengen. Dergelijke initiatieven dragen op een creatieve manier bij aan de onderlinge dialoog.

[2] **Toegankelijkheid** – De huidige inspraakprocedures en mogelijkheden tot participatie hebben een uitsluitende werking. Bijvoorbeeld doordat de plekken waarop dit mogelijk is als ontoegankelijk worden ervaren, de informatie te complex is om geïnformeerd deel te nemen, en het bij pittige dossiers een behoorlijke tijdsinvestering vraagt om te participeren. Dit komt de diversiteit van de gehoorde stemmen niet ten goede, waardoor de representativiteit onder druk komt te staan. Vijf aanbevelingen bij dit thema:

- Kijk als gemeente welke aanpassingen er aan de infrastructuur voor inspraak en participatie nodig zijn om beter aan te sluiten bij de behoeften en capaciteiten van bewoners. Ga daarom met bewoners in gesprek om samen te kijken hoe inspraakprocedures toegankelijker kunnen worden gemaakt.
- Ontwikkel per buurt een strategie om tot een gelijk speelveld voor alle bewoners en ondernemers te komen. Maak daarbij gebruik van de ervaringskennis van actieve bewoners en sleutelfiguren in specifieke gemeenschappen, en van het betrekken van specifieke groepen.

²⁶ Het 'Huis van de Wijk' biedt deze mogelijkheid maar deze plekken zitten niet in alle buurten. Daarnaast worden deze plekken niet altijd als laagdrempelige, openbare ontmoetingsplekken beschouwd.

Besteedt daarbij extra aandacht de wijze van communiceren (begrijpelijk taalgebruik) en de kanalen (niet alleen digitaal).

- Wees creatief in het bedenken van nieuwe strategieën en probeer buiten de begaande wegen te denken. Ga daarbij als gemeente steeds uit van 'Ja, tenzij..' en voorkom een houding van 'Nee, mits...'.
- Experimenteer meer met digitale toepassingen (edemocracy tools). Ontwerp deze vanuit een 'user centric design' waarbij laagdrempeligheid in gebruik en het aanbieden van begrijpelijke informatie centraal staan.
- Zorg voor een betere toegankelijkheid van de interne organisatie. Ambtenaren zijn soms moeilijk te bereiken, met name inhoudelijk specialisten. Voorkom dat uitsluitend bewoners met een goed netwerk en de juiste vaardigheden toegang hebben tot de ambtelijke organisatie.

[3] **Gelijk speelveld** - Het is niet eenvoudig om rond een participatief proces een gelijk speelveld te realiseren. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Kennis kan ongelijk verdeeld zijn, de inhoudelijke aspecten kunnen zeer complex zijn, de beschikbaarheid van tijd kan onderling sterk verschillen, maar ook de beslissingsbevoegdheden van de betrokkene verschillen per situatie. Het goed begrijpen van, en het anticiperen op deze ongelijkheden kan alleen binnen een gegeven context. Het is daarom belangrijk om de mechanismen die ongelijkheid in het speelveld veroorzaken, per situatie goed te doorgronden en tegen te gaan. Enkele aanbevelingen hieromtrent:

- Bij ontwikkelingen waar de (economische) belangen groot zijn kan de ruimte voor inbreng van bewoners onder druk komen te staan. Evalueer de kwaliteit en effectiviteit van bewonersparticipatie met de bewoners gedurende het gehele traject en zoek samen naar oplossingen indien bijsturing nodig is.
- Zorg er als gemeente voor dat het uitnodigingsbeleid voor participatieve processen beter aansluit op de lokale cultuur in een wijk. Maak bijvoorbeeld gebruik van informele netwerken en verbale communicatie.
- Wees duidelijk wie welke beslissingsmacht heeft. Dit voorkomt dat betrokken elkaar niet kunnen aanspreken op hun verantwoordelijkheid, en draagt bij aan de transparantie van het proces.
- Zorg ervoor dat betrokkene gelijke toegang hebben tot relevante en begrijpelijke informatie om een informatieachterstand tegen te gaan. Informeer actief en tijdig.
- Ondersteun als gemeente (burger)journalistieke projecten die door hun bereik bij kunnen dragen aan een publieke discussie over wat er nodig is voor het realiseren van een gelijk speelveld. Met name (burger)journalistieke projecten waar politici, professionals én inwoners met elkaar in gesprek gaan.

[4] **Wederkerigheid** – Voor succesvolle participatietrajecten is het van belang dat mensen die zich voor hun fysieke of sociale leefomgeving willen inzetten, niet gedesillusioneerd raken of boos afhaken. Vooral niet wanneer zij zich langdurig hebben ingezet. Ontevredenheid ontstaat onder meer als men van mening is dat de lasten en lusten onevenwichtig zijn verdeeld, of dat men zich niet gehoord voelt in de besluitvormingsprocedures. Het is belangrijk om het proces zo in te richten dat er geen misverstanden ontstaan. Daarnaast investeren bewoners veel tijd en energie maar zien daar niet altijd iets voor terug. Het creëren van wederkerigheid kan dit ondervangen. Dit kan met een aantal eenvoudige ingrepen zoals het zorg dragen voor goede feedbackmechanismen, een helder verwachttingsmanagement en een open en transparant proces. Dit leidt tot de volgende aanbevelingen:

- Het is belangrijk om oog te hebben en te houden voor hoe bewoners en ondernemers het participatietraject ervaren gedurende het gehele proces. Het geeft ook meer inzicht in de beweegredenen van mensen om te participeren, zich ergens tegenaan te bemoeien, boos te worden of af te haken. Het begrijpen van die beweegredenen en serieus nemen ervan is een waardevolle stap in het verbeteren van de verstandhouding tussen bewoners, de gemeente en andere betrokken professionals. Bewoners willen niet per se hun zin krijgen, maar willen vooral eerlijk behandeld worden.
- Wees als gemeente helder in wat deelnemers van een participatief proces kunnen verwachten van de gemeente. *Hoe zijn de rollen verdeeld, wie is erbij betrokken, wie draagt welke verantwoordelijkheden en wie neemt de beslissingen (waarover) en wanneer daarin verschuivingen optreden?* Reflecteer hierbij op het participatieniveau wat ten grondslag ligt aan de samenwerking. Dit vormt de basis voor de samenwerkingsafspraken.
- Het afsluiten van een convenant kan ervoor zorgen dat gemaakte afspraken worden nageleefd. Een belangrijke voorwaarde is wel dat alle betrokkenen een gelijkwaardige rol moeten hebben in het opstellen van het betreffende convenant.
- Zorg als gemeente voor een goede en tijdige terugkoppeling van bestuurlijke en politieke besluiten die van invloed zijn op een participatieproces. Maak daarbij inzichtelijk welke belangenafweging heeft plaatsgevonden in de besluitvorming, bijvoorbeeld door een 'user journey'; een verslag waarin het besluitvormingproces wordt beschreven. Zo voorkom je dat inwoners het gevoel krijgen dat er met hun inbreng weinig gebeurt of dat hun initiatief geen verschil maakt. Gebruik daarbij toegankelijke taal.
- Bedenk samen met betrokkene creatieve manieren om wederkerigheid onderdeel uit te laten maken van participatieve processen, dit kan bijvoorbeeld in de vorm van vrijwilligersvergoedingen, maar ook compensatie in natura zoals het ter beschikking stellen van werkruimtes, kantoormiddelen, internetverbinding e.d..

[5] **Samen leren** – Ondanks dat ieder participatieproces in Amsterdam een eigen, kenmerkende, dynamiek heeft, kunnen betrokkenen veel van elkaar leren. Een goede overdracht van participatieve kennis en ervaring en een positieve grondhouding bij alle betrokkenen is daarbij behulpzaam. In het kader van het verbeteren en versterken van de participatieve democratie is er een sterke wens om meer experimenteerruimte te creëren. Deze experimenteerruimte heeft niet alleen betrekking op pionierende initiatieven die etalagewaardig zijn, maar *juist* ook op initiatieven die minder makkelijk in één beeld of één narratief te vangen zijn. De verhouding tussen overheid en burgers verandert, niet alleen in de wijken waar bewoners de middelen en capaciteiten hebben om bewonersinitiatieven zelf op te pakken, maar ook in de wijken waar dit niet vanzelfsprekend goed gaat. Creëer ook in die wijken ruimte om dit leerproces aan te gaan. Enkele aanbevelingen voor de gemeente om dit te stimuleren:

- Werk aan goede relaties tussen ambtenaren, bestuur en bewoners en ondernemers. Zowel formele als informele contacten dragen hieraan bij. Tijdens de rondetafelgesprekken werd bijvoorbeeld gesuggereerd om regelmatig samen te eten. Dit creëert ruimte voor positiviteit en stimuleert continuïteit doordat betrokkenen elkaar in een andere context ontmoeten en op een ontspannen manier belangrijke (achtergrond-)informatie kunnen delen.
- Stimuleer en faciliteer initiatieven die burgerschapsvorming bevorderen. Deze initiatieven leveren een cruciale bijdrage aan het betrekken van een bredere groep Amsterdammers.

- Biedt leertrajecten aan voor bewoners, ambtenaren en ondernemers samen. Met name voor bewoners in buurten en wijken waar participatie niet vanzelfsprekend opgepakt wordt, of die extra ondersteuning nodig hebben.
- Zorg voor voldoende ruimte voor bewoners, ambtenaren en bestuurders om van elkaar te leren. Dat kan onder andere door het stimuleren van een deliberatieve houding²⁷ bij alle betrokkenen. Dat kan ook voorkomen dat eenmaal ingenomen posities niet meer worden losgelaten.
- Ondersteun de uitwisseling van kennis en ervaring die bewoners en de gemeente opdoen bij participatieve processen door een netwerk van burgerloketten op stadsdeelniveau op te zetten die bewonersinitiatieven van onafhankelijke informatie voorzien. Deze loketten kunnen ook een rol spelen bij de uitwisseling van methodieken en expertise ten behoeve van participatie.
- Faciliteer ontmoetingen tussen initiatiefnemers van, en deelnemers aan participatieve processen, zij bouwen veel ervaringskennis op. Zorg voor bestendiging van deze kennis bijvoorbeeld met de inzet van digitale middelen.²⁸
- Reflecteer en monitor systematisch samen met alle betrokkenen en stuur het proces bij waar nodig. Probeer daarbij flexibel om te gaan met vooropgestelde doelen als blijkt dat deze in de praktijk om aanpassing vragen.

[6] **Centralisatie en invloed** – Amsterdam kent een lange traditie van decentraal bestuur. In alle verschillende gedaanten die de democratie op buurt of stadsdeelniveau de afgelopen decennia heeft aangenomen, staat ze altijd in verhouding tot het centrale stadsbestuur, gevormd door de gemeenteraad en het college van B&W. Onderdeel hiervan is een continu gesprek over de verdeling van zeggenschap, taken en verantwoordelijkheden. Het is voor inwoners niet altijd makkelijk om zich een scherp beeld te vormen van welk bestuursniveau waar over wat gaat. Ook zien zij dat hun volksvertegenwoordigers op beide niveaus afwijkend van elkaar opereren: leden van de bestuurscommissie die partijgenoten in de gemeenteraad hebben kunnen hun belangen makkelijker laten vertegenwoordigen dan partijen die alleen in het stadsdeel vertegenwoordigd zijn, of slechts een beperkt aantal zetels in de gemeenteraad hebben. In de toekomstige situatie waarin vertegenwoordigers in stadsdeelcommissie worden gekozen volgens een lijstenstelsel, is het belangrijk dat lokale lijsten of personen die geen deel uitmaken van een politieke partij met vertegenwoordiging in de gemeenteraad, toch voldoende gewicht in de schaal kunnen leggen. Inspraak en zeggenschap van bewoners wordt vaak kritisch bevraagd op legitimiteit en representativiteit. Het is daarom belangrijk dat dergelijke discussies vermeden worden in de stadsdeelcommissies. De vier afsluitende aanbevelingen komen hieruit voort:

- Draag als gemeente zorg voor een goed begrip van bewoners en ondernemers over de verdeling van zeggenschap, taken en verantwoordelijkheden tussen de verschillende bestuursniveaus van de stad. Zeker nu het bestuurlijke stelsel naar vier jaar opnieuw gaat veranderen, is extra aandacht belangrijk.
- Bied de gekozen gebiedsvertegenwoordigers adequate middelen om bewoners te vertegenwoordigen zodat alle vertegenwoordigers gelijkwaardige inbreng hebben. Stel tools en

²⁷ Met deliberatieve houding wordt bedoeld dat betrokkenen met elkaar in gesprek gaan, meningen, argumenten en standpunten uitwisselen, om op die manier nieuwe inzichten op te doen en eventueel hun vooringenomen standpunt bij te stellen op basis van de onderlinge uitwisseling.

²⁸ Zoals bijvoorbeeld het opzetten van een 'library of experiences' maar andere manieren zoals het inzetten van burgerjournalistieke methoden zou bijvoorbeeld ook kunnen.

methoden ter beschikken waarmee zij met buurtbewoners in contact kunnen staan en waarmee zij standpunten kunnen onderbouwen. Dat kan bijvoorbeeld door de gebiedsvertegenwoordigers te ondersteunen bij de oprichting van een onafhankelijk buurtplatform, waar inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties samen komen, om in overleg met het stadsdeel prioriteiten voor de buurt af te stemmen, bewoners en ondernemers bij te praten over beleidsontwikkelingen, en de gebiedsvertegenwoordigers ideeën en zorgen kunnen ophalen.

- Zorg dat innovatieve tools en methoden op het gebied van participatieve democratie die in een specifiek stadsdeel zijn ontwikkeld, ook in stadsdelen waar ze nog niet beschikbaar zijn aangereikt worden door het betreffende stadsdeelbestuur.
- Deel publieke informatie (o.a. open data zoals gemeenteraadsinformatie, informatie van stadsdeelcommissies en informatie beschikbaar via de vier clusters van de gemeentelijke organisatie²⁹) op een toegankelijke en begrijpelijke manier.

²⁹ Zie Bestuur & Organisatie <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/organisatie/>

Hoofdstuk 6 Tot slot

Met dit rapport hebben we verslag gedaan van ons actieonderzoek naar participatieve initiatieven in Amsterdam. Dit onderzoek is in opdracht van wethouder Choho uitgevoerd in de periode juli tot en met november 2017. We hebben voor dit onderzoek tien participatieve projecten onder de loep genomen en de betrokkenen systematisch geïnterviewd. Daarnaast bestond ons onderzoeksmateriaal uit de resultaten van rondetafelgesprekken die samen met de gemeente zijn georganiseerd. Wij hopen dat de conclusies en de aanbevelingen in dit rapport de gemeente, ambtenaren bestuurders en volksvertegenwoordigers, helpen om de participatieve democratie in Amsterdam te versterken.

Zoals we in het eerste hoofdstuk hebben laten zien, is democratie continue in beweging. Aanpassingen in de verzorgingsstaat, complexiteit van problemen en een overstap naar een integrale aanpak waarin niet alleen de overheid beleid bepaalt en uitvoert maar ook andere partijen bij betrokken zijn, vraagt om nieuwe vormen van samenwerking. Participatie is niet slechts een vorm van wensdenken om de democratie te vernieuwen of het vertrouwen te herstellen; het is noodzakelijk om de levensstandaard die wij gewend zijn voort te zetten en de voorzieningen die de verzorgingsstaat biedt (of bood) op een andere manier te organiseren. Daarnaast zijn verschillende vormen van participatie nodig om de ervaringskennis van bewoners – op een juiste manier en waar noodzakelijk – in te zetten om tot beter beleid te komen dat aansluit bij de behoeften, wensen en belangen van bewoners en (sociaal) ondernemers. Het gesprek over hoe nieuwe vormen van samenwerking moeten worden vormgegeven is niet nieuw, maar uit de praktijk blijkt dat de huidige kennis over participatie zich nog onvoldoende vertaalt in slagvaardig optreden en dat het wederzijds vertrouwen, noodzakelijk voor het slagen van de samenwerking, moeizaam tot stand komt.

De burger moet meer verantwoordelijkheid nemen over zijn eigen leven en leefomstandigheden maar dit roept herhaaldelijk vragen op als: *hoe geven we daar in de praktijk handen en voeten aan? Waar begint deze zeggenschap, en waar eindigt die? Hoe kunnen we van daaruit verzoeken om buurtautonomie begrijpen en hoe kan dat eruitzien in de praktijk? Hoe is de vraag van wederkerigheid veranderd in een samenleving waar burgers geacht worden gezamenlijk de zorg voor collectieve vraagstukken op te pakken? Hoeveel draagkracht kun je redelijkerwijs verwachten en wat kan daartegenover gesteld worden? Wanneer is een financiële vergoeding voor participatie redelijk en wanneer niet? Op wat voor manier kan continuïteit gewaarborgd worden?* Door de politieke lading die burgerinitiatieven hebben blijven deze vragen zich herhalen; dat komt mede doordat ze (bijna altijd) een onderliggend verdelingsvraagstuk raken en de daarmee een belangenstrijd raken. Het gaat dus voortdurend om de vraag wie welke verantwoordelijkheid heeft in het creëren van publieke waarden.

In theorie is het niet moeilijk om antwoorden op deze vragen te vinden. Wat in de praktijk lastiger blijkt te zijn, is het komen tot een goede belangenafweging en goede samenwerkingsafspraken; het toepassen van de algemene kennis op een specifieke situatie. In de praktijk is het een stuk lastiger hoe kun je vanuit de dagelijkse reële context – die ervoor zorgt dat lang niet iedereen de tijd, middelen en capaciteiten heeft om te participeren – voldoende voorwaarden schept om participatie en de participatieve democratie op een evenwichtige en legitieme manier te versterken. Dit onderzoek levert een bescheiden bijdrage aan dit vraagstuk. In het kader van dit vraagstuk willen we ter afsluiting een achttal aandachtspunten eruit lichten:

1. **Participatieniveau:** Maak een heldere keuze welke vorm van participatie ten grondslag ligt aan de samenwerking en stem de samenwerkingsafspraken hierop af. Let er daarbij op dat er passende afspraken worden gemaakt met betrekking tot legitimiteit, zeggenschap en invloed. Stel deze in overleg gezamenlijk bij wanneer de situatie daarom vraagt.
2. **Transparantie:** Wees helder over de procedures, zorg voor inhoudelijke terugkoppeling en continuïteit.
3. **Deliberatie:** Zorg voor een dialoog met een brede groep bewoners waarin een lerende houding centraal staat; directe contacten zijn waardevol en kunnen bijdragen aan het voorkomen van conflict.
4. **Afspraak is afspraak:** Bewaak en evalueer gemaakte afspraken gedurende het gehele traject.
5. **Ervaringskennis:** Neem ervaringskennis van bewoners tijdig en serieus mee in de vormgeving van beleid; bewoners zien de olifantenpaadjes vaak al voordat de eerste steen is gelegd.
6. **Kwaliteitsbewaking:** Probeer proces verstorende factoren te vermijden. Met eenvoudige ingrepen zoals het verbeteren van de communicatie, goede feedbackmechanismen en het door de gemeente zelf uitvoeren van participatieve trajecten (i.p.v. inhuur van externen) kunnen misverstanden worden voorkomen.
7. **Leer samen!** Wees niet bang om fouten te maken, voorafgaand vastgestelde doelen (radicaal) bij te sturen of te herformuleren. Maak het monitoren, evalueren en bijsturen transparant. Zorg dat het een integraal onderdeel is, en geef samenwerkingspartners hier een actieve rol in.
8. **Wees positief:** Politiek draait om de verdeling van schaarse middelen en is niet in te dammen door politieke instituties. Beschouw de inbreng van bewoners daarom als democratische betrokkenheid en als een positieve bijdrage om tot betere besluitvorming te komen (ook al gaat dit soms samen met negatieve emoties).

Tot slot, Amsterdam kent een lange traditie van actief burgerschap en een sterke betrokkenheid van inwoners en ondernemers bij hun buurten en de stad als geheel. Het manifest dat recentelijk door jongeren is overhandigd aan de gemeenteraad waarin zij de raad oproepen met hen in gesprek te gaan over onderwerpen die onder jongeren leven is hier een mooi voorbeeld van.³⁰ Omarm dergelijke initiatieven en zorg ervoor dat de creativiteit en het enthousiasme zich verder kan ontplooiën. Het is immers een gezamenlijke verantwoordelijkheid dat steeds opnieuw, en bij elke verandering, Amsterdammers van alle achtergronden en met uiteenlopende mogelijkheden en talenten, een waardige en zinvolle rol op zich kunnen nemen in het gezamenlijk vormgeven aan Amsterdam. Wij hopen dat u geïnspireerd bent door dit rapport en staan van harte open voor vragen, suggesties en ideeën.

³⁰ Zie: <https://www.parool.nl/amsterdam/jongeren-vragen-om-meer-inspraak-in-gemeentepolitiek~a4539254/>

Colofon

Democratie in beweging: Onderzoek naar de participatieve democratie in Amsterdam

Uitgevoerd in opdracht van de gemeente Amsterdam

November 2017

Auteurs:

- Yvette Jeuken, DuneWorks, yvette.jeuken@duneworks.nl
- Bart Cosijn, Bart Cosijn Gespreksleiding, mail@bartcosijn.nl
- Mariska de Zeeuw, DuneWorks, mariska.de.zeeuw@duneworks.nl

Foto voorblad: Frans Lasès

Bijlagen

Bijlage I Format projectenoverzicht participatieve democratie

Projecttitel

Korte omschrijving project (inclusief belangrijkste stappen)

Door wie geïnitieerd en met welke intentie? (bijv. door bewoner/gemeente/instelling)

Onderwerp Vrij invulveld, thema's daarna dropdown: Bouwplannen, Cultuur, Economische Zaken, Gezondheidszorg, Inburgering, Krachtwijken, Leefbaarheid, Natuur en Milieu, Onderwijs, Openbare Ruimte, Recreatie, Speeltuin, Sport, Veiligheid, Verkeer, Welzijn. Een project kan over meerdere thema's gaan.)

Methodiek:

- Ingezette instrumenten (bijv. loting, Socratisch gesprek, stemmen via een app etc.)
- Selectie deelnemers

Participatieniveau:

(geef aan welk niveau het is)

- Overheid geen rol: Burgerinitiatieven zijn autonoom in formulering en realisatie van hun doelen
- Overheidsparticipatie: Overheid geeft ruimte aan of doet mee met doelen burgerinitiatieven
- Co-creatie: Co-creatie van doelen door overheid en burgerinitiatieven op basis van gelijkwaardigheid en geven en nemen
- Burgerparticipatie: Burgers doen mee met overheidsdoelen:
 - Interactief en participatief beleid
 - Regisseren; burgers spelen rol in (gebieds)proces
- Overheidssturing: Overheid beïnvloedt om de eigen doelen te (laten) realiseren:
 - Sturen met wet- en regelgeving
 - Sturen met financiële instrumenten

Rolverdeling gedurende project Grafisch weergeven hoe groot de rol van overheid/ bewoners/instellingen is geweest en indien van toepassing ook een verschuiving hierin

Locatie (stadsdeel en buurt of straat indien van toepassing) + pinpoint op kaart

Schaal (bijv. hele stad, stadsdeel, buurt of straat)

Kosten (financiële) middelen en menskracht (betaald (intern/extern), vrijwillig)

Doelgroep (bijv. ouderen/ ondernemers/ etc.)

Reflectie:

- Uiteindelijke deelnemers
- Zijn de voorafgestelde doelen bereikt?
- Is de aanpak tussentijds gewijzigd?
- Voor herhaling vatbaar?

Tips/ geleerde lessen:

- Wat werkte wel/niet
- Wat is er nodig om het initiatief succesvol te maken?

Contactpersoon (naam en e-mailadres van bijv. de projectleider)

Startdatum

Looptijd

Eventueel relevante documenten of links

1. Projecttitel

- Waarom hebben jullie <deze titel> gekozen als project titel?

2. Korte omschrijving project

- Hoe zou je jullie initiatief kort omschrijven?
 - sub: wat waren de belangrijkste stappen?

3. Initiatief

- Door wie is het project geïnitieerd?
 - sub: Met welke intentie(s)?
 - sub: kun je kort omschrijven hoe jullie zijn georganiseerd?
 - sub: Hoe zou je de organisatiecultuur omschrijven? Informeel, formeel, ad hoc, goed geolied...
- Hoe is de rolverdeling tijdens het project? En wat houden deze rollen in?
 - sub: Hoe en waarom is de rolverdeling verandert tijdens het project?
- Reflectie: heb je het idee dat de organisatie de juiste skills, vaardigheden en middelen heeft om goed te kunnen functioneren?

4. Onderwerp

- (geen vraag, vullen wij in)

5. Methodiek

- sub: welke methodieken (gespreksvormen, interactievormen, online tools etc.) hebben jullie ingezet?
 - sub: hoe hebben jullie mede-initiatiefnemers en deelnemers uitgenodigd / kunnen activeren?
- Reflectie: Is de aanpak tijdens uitvoering verandert? Waarom?

6. Participatieniveau

- Hoe zou je het participatieniveau van jullie project typeren? (Overheid geen rol, Overheidsparticipatie, Co-creatie, burgerparticipatie, Overheidssturing)

7. Gemeente en politiek

- Met welke gemeentelijke afdelingen of instanties hebben jullie contact gehad gedurende het project? (ambtenaren, volksvertegenwoordigers, bestuurders [stadsdeel en/of centrale stad])
 - sub: Wat was de aanleiding voor het contact?

- sub: Hoe verliep het contact?
- Reflectie : Heeft dit invloed gehad op de manier waarop jullie je hebben georganiseerd?

8. Locatie en schaal

- Wat zijn de locatie(s) en de schaal van het initiatief?
 - sub: Waarom dat gebied?
 - sub: Is de schaal verandert tijdens het proces? Hoe en waarom?

9. Kosten en middelen

- Hoe is het project bekostigd? (financiële) middelen en menskracht (betaald (intern/extern), vrijwillig)

10. Doelgroep

- Uit welke mensen bestaat de doelgroep?
 - sub: Hoe is de selectie tot stand gekomen?
 - sub: Is de doelgroep verandert tijdens het proces? Waarom?

11. Reflectie (1)

- Hebben jullie de vooraf gestelde doelen behaald? (of Hoe zou je de mate van succes omschrijven?)
 - sub: Wat maakte dat jullie de doelen hebben gehaald?
 - sub: Wat stond het halen van jullie doelen in de weg?

12. Reflectie (2)

- Wie hebben er uiteindelijk deelgenomen?
 - sub: (indien veranderd) Waarom is samenstelling deelnemers anders dan oorspronkelijke doelgroep?

13. Reflectie (3)

- Is het project voor continuering of herhaling vatbaar?
 - sub: Waarom wel/niet?

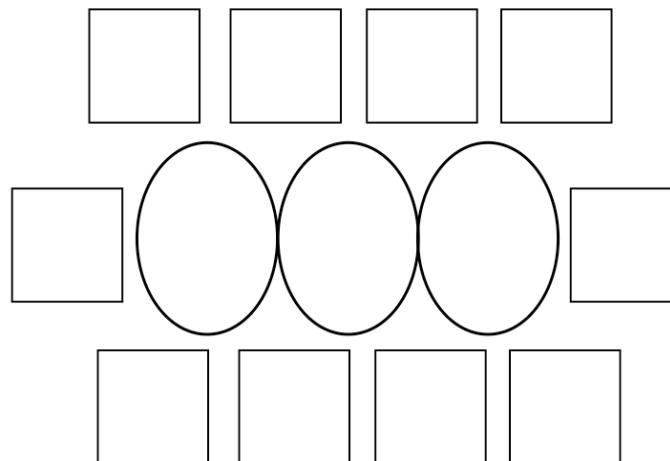
14. Lessen

- Wat zijn de belangrijkste lessen die jullie hebben geleerd over wat wel en niet werkt?
 - sub: Wat denk je dat soortgelijke projecten nodig hebben om succesvol te worden?

Ronde 1: Wat is er nodig om de participatieve democratie te versterken?

Ervaring	Positieve aspecten	Punten voor verbetering

**Ronde 2: Wat is er nodig om kennisnetwerk rondom
participatieve democratie te versterken**

De verkennende vragen voor de facilitators:

1. **COMMUNICATIE - Hoe kunnen actieve burgers en de gemeente beter met elkaar communiceren? Op welke manier wil je meepraten, via welke medium? Hoe voorkomen we digitale ongelijkheid? Kan een burgerloket helpen? Of bijvoorbeeld online stemmen?**
 - a. Hoe ziet de ideale communicatie eruit? Maak eventueel een onderscheid tussen verschillende intenties waarmee er wordt gecommuniceerd (klacht indienen, protesteren, initiatief starten, etc)
 - b. Wat heeft de overheid daarin te doen? Wat kunnen bewoners/ondernemers zelf doen?
 - c. Kan een burgerloket helpen? Hoe ziet dit eruit? Digitaal of een fysieke plek? Met welk type vragen wil je daar terecht kunnen?) Zijn er andere, betere middelen te bedenken?
2. **KENNISDELING - Hoe kunnen ervaringen met de opzet van participatieve projecten beter en effectiever worden gedeeld? (tussen initiatiefnemers onderling én tussen overheid en burgers) Kan een toolkit met verschillende manieren om te participeren helpen? Of een kaart om projecten zichtbaar te maken?**
 - a. Kan een toolkit, waarin methodieken om te participeren worden verzameld, behulpzaam zijn. Denk aan methoden om zelf actief een project op te zetten, te participeren in bestaand beleid of om beleid en/of besluitvorming te beïnvloeden.
 - b. De vervolgvragen zijn dan: hoe moet deze eruit zien? Digitaal of op papier? Wat moet er in staan om echt gebruikt te kunnen worden? Welke aanvullende middelen zijn nodig?
3. **HOE GAAN WE MET ELKAAR OM – Hoe kan de gemeente actieve burgers helpen om makkelijker met de formele aspecten waar ze mee te maken krijgen om te gaan, zoals inspraak, bezwaren, vergunningen?**
 - a. Hoe zouden bewoners beter op de hoogte kunnen worden gebracht over inspraakprocedures en bezwaar aantekenen? e Kunnen de huidige procedures makkelijker? Digitaler of juist meer contact?
 - b. Hoe kan lokale kennis beter ingezet worden om beleid beter aan te laten sluiten bij de behoeften van de bewoners?
 - c. Hoe zou de ideale manier van inspreken of bezwaar maken eruitzien? Wat is er daarvoor nodig? En wie kan daarin voorzien?
4. **VERWACHTINGEN – Hoe kunnen de gemeente (volksvertegenwoordigers, bestuurders, ambtenaren) en burgers ervoor zorgen dat ze reële verwachtingen hebben van elkaar? Hoe wil je als burger in contact staan met de gemeente? Wat mag de gemeente van inwoners verwachten?**
 - a. Hoe zorg je voor beide kanten voor goed verwachtingsmanagement? Wat kunnen bewoners en ondernemers zelf bijdragen hierin?

- b. In welke situaties is het belangrijk dat bewoners en gemeente realistisch zijn in verwachtingen naar elkaar (denk aan beheer openbare ruimte, vuilophaal)
- c. In welke situaties moeten burgers juist ruimte krijgen om zelf te bepalen welke verwachtingen ze realistische vinden? (bijv. wanneer burgers actief beleid willen veranderen, besluitvorming willen beïnvloeden, hun stem willen laten horen)

5. TOEGANKELIJKHEID – Hoe zorgen burgers én gemeente dat ze met participatieve projecten en binnen de participatieve democratie recht doen aan de buurtbewoners in de stad? Hoe zorgen we ervoor dat iedereen in een buurt of wijk echt mee kan doen?

- a. Welke ideeën zijn er om een zo breed mogelijke groep Amsterdammers te betrekken bij initiatieven? Welke strategieën om dat te bereiken zijn succesvol, welke niet?
- b. Hoe kunnen actieve bewoners daarbij helpen? Wat kan de overheid doen?
- c. Hoe voorkomen we dat we in een bubbel democratie terecht komen? M.a.w. burgers die best weten hoe regelgeving en financiering werkt, kunnen het makkelijkst projecten opzetten of hun stem laten horen. Wanneer is dat problematisch? Wat kunnen inwoners hier aan doen? Wat kan de gemeente doen?

6. BRAINSTORM TAFEL – Groep onderzoekt samen een vraag. Tafelvoorzitter helpt groep of individuen in de groep niet met slechts een oplossing of standpunt te komen, in het geval ze zich niet in een van de andere vijf thema's herkennen.

- a. Groep gebruikt bijvoorbeeld het socratisch gespreksverloop om tot relevante vraag te komen (Bij meer dan 10 deelnemers gebruiken we 'move your feet' variant, waarbij deelnemers zelf een thema kunnen aandragen en groepjes vormen.):
- b. Eerst inventariseren welke vragen/onderwerpen er leven
- c. Dan met groep vraag kiezen
- d. Via associëren of delen van persoonlijke ervaring de vraag onderzoeken
- e. Met groep proberen tot gedragen antwoord/oplossing te komen

Op elke tafel lag de volgende onderlegger. Deze is door de deelnemers tijdens het gesprek ingevuld.

Stap 1: brainstorm van oplossingen bij het tafelthema

Stap 2: uitwerken top 3 van oplossingen

Uitdaging	Oplossing / aanpak	Hoe ziet dat er praktisch uit?